

Itteren en Borgharen

Cultuurwaardenonderzoek

Deelrapport Archeologie

februari 2012 [concept]

Gemeente Maastricht

Colofon

Itteren en Borgharen
Cultuurwaardenonderzoek
Deelrapport Archeologie

Auteurs: P.M.M. Hermans (Gemeente Maastricht)
P. van der Gaauw (Gemeente Maastricht)
N. van der Voet (Buro de Brug bv)

Datum: februari 2012

Versie: concept

Afbeelding omslag: uitsnede uit de Tranchotkaart (1803-1820) met o.a. de historische dorpskernen van Itteren en Borgharen.

Inhoudsopgave

1	Inleiding	5
2	Werkwijze archeologisch bureauonderzoek	6
3	Gebiedsbeschrijving	8
3.1	Inleiding	8
3.2	Geologie	8
3.3	Geomorfologie	9
3.4	Landschapsontwikkeling	10
3.5	Bodemgesteldheid	12
3.6	Landschapsgenese in relatie tot de bewoningsgeschiedenis	14

4	Maastrichts Planologisch Erfgoedregime	18
5	Archeologische waarden	20
5.1	AMK-terreinen (Archeologische Monumentenkaart)	20
	Kasteel Haertelstein / Emmaus ('terrein van zeer hoge archeologische waarde'; AMK nummer 8510)	20
	Romeins Villacomplex en Merovingisch grafveld Pasestraat ('archeologisch rijksmonument'; AMK nummer 14884)	21
	Sterkenberg ('terrein van hoge archeologische waarde'; AMK nummer 15045)	22
	Bijwinkel ('terrein van archeologische waarde'; AMK nummer 15457)	22
	Oude dorpskernen van Itteren en Borgharen ('terrein van hoge archeologische waarde'; AMK nummers 16421 en 16530)	23
5.2	Historische relictten	25
	Watermolen (Bovenstraat 12; rijksmonumentnr. 28046)	25
	Kasteelboerderij (Kasteelstraat 2; rijksmonumentnr. 28048)	26
	Kasteel Borgharen (Kasteelstraat 4; rijksmonumentnr. 28050)	26
	Kerk van de H. Cornelius te Borgharen (Kerkstraat 10; rijksmonumentnr. 28051)	28
	Hoeve Wiegershof (Wiegershof 1; rijksmonumentnr. 28052)	29
	Kerk van de H. Martinus te Itteren (Brigidastraat 66; rijksmonumentnr. 28079)	30
	Hoeve van kasteel Hartelstein (rijksmonumentnr. 28080)	31
	Hoeve Pasestraat 34 (rijksmonumentnr. 28083)	33
	Mariakapelletje (kruispunt Pasestraat – Dellenweg; rijksmonumentnr. 28084)	33
	Estacade in de Maas	34
	Dorpsboerderij Pasestraat 45	34

5.3 Archeologisch kader en vindplaatsen	36
Prehistorie	36
Romeinse tijd	37
Middeleeuwen	37
Nieuwe Tijd	38
<hr/>	
6 Literatuur	40
7 Lijst van afbeeldingen en foto's	44
Bijlage 1	45
Catalogus van archeologische vindplaatsen	45
<hr/>	
Bijlage 2	54
Archeologische waardenkaart	54
<hr/>	

1 Inleiding

Dit deelrapport Archeologie is opgesteld ten behoeve van de implementatie van het Maastrichts Planologisch Erfgoedregime (afgekort MPE) in het bestemmingsplan Itteren en Borgharen. Het rapport heeft betrekking op het bodemarchief, en fungeert als motivering van de planologische bescherming van de archeologische zones zoals vermeld in het onderhavige bestemmingsplan. Het deelrapport Archeologie dient te worden geraadpleegd door een deskundige op het gebied van archeologie van de gemeente Maastricht bij beslissingen op stedenbouwkundig niveau, bij de behandeling van de omgevingsvergunning voor de activiteiten bouwen, aanleggen, en slopen, of het opheffen voor planologisch strijdig gebruik.

2 Werkwijze archeologisch bureauonderzoek

Dit deelrapport Archeologie behorende bij het bestemmingsplan Itteren en Borgharen is tot stand gekomen met behulp van de nauwkeurige bestudering van bekende archeologische waarden binnen het plangebied, literatuurstudie, en de raadpleging van andere relevante informatiebronnen. Archeologische vindplaatsen zijn onderzocht aan de hand van twee databases:

1. Het Wetenschappelijk Onderzoekskader (WOK) voor het gemeentelijk gebied van Maastricht, opgesteld in het kader van het A2-project in 2008.¹ De in deze database opgenomen bekende archeologische waarden worden gevisualiseerd in en beheerd binnen het gemeentelijke Geografische Informatie Systeem: Flexiweb (applicatie van Bentley Benelux bv).
2. Het landelijke Archeologisch Informatie Systeem (Archis II) van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE), waarin archeologische waarnemingen en monumenten (AMK-terreinen) zijn opgenomen.

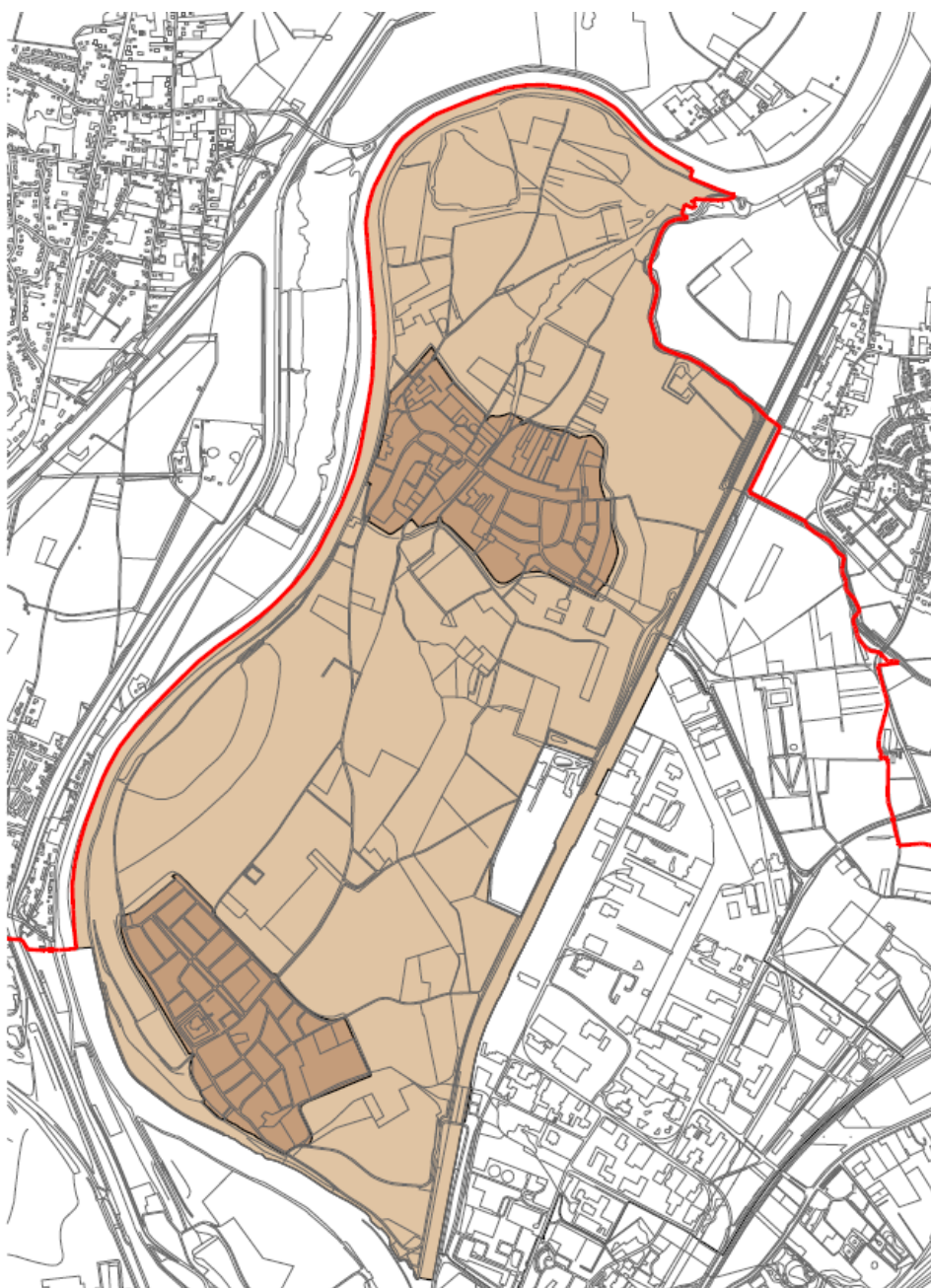
Beide databases verschaffen een compleet beeld van alle tot nu bekende archeologische waarden binnen het plangebied van het onderhavige bestemmingsplan. Tijdens de inventarisatie is de gemeentelijke database (Flexiweb) geactualiseerd en vergeleken met de landelijke database van Archis II. Waar nodig zijn correcties doorgevoerd, met name in het geval van foutieve coördinaten. Daarnaast zijn gegevens van alle geregistreerde archeologische opgravingen (begeleidingen, proefsleuven en definitieve opgravingen) verzameld. Tot slot is in aanvulling op beide databases ook de Cultuurhistorische waardenkaart van de Provincie Limburg geraadpleegd.

Voor de reconstructie van de landschappelijke setting is gebruik gemaakt van de geomorfologische kaart (Berg 1989; Berg en Cate 1987) en bodemkaart (Steur en Heijink 1991; Vleeshouwer en Damoiseaux 1990) en de daarbij behorende toelichtingen. Tevens is achtergrondliteratuur geraadpleegd inzake de geologische en morfologische ontwikkeling van de Maasvallei, en de sedimentologische en bodemkundige geschiedenis van rivier- en lössafzettingen in het plangebied.

¹ Quadflieg en Visser 2008.

Tenslotte is informatie verzameld over verstoringen van de bodem, die de gaafheid en conservering van archeologische resten in de ondergrond ernstig hebben aangetast. Hierbij zijn bodemsaneringsgegevens bij de gemeente geraadpleegd en zijn ontgrondingsgegevens bij de Provincie Limburg opgevraagd.

Omdat het plangebied relatief klein is en bestudering van alleen de cultuurhistorische waarden van dit gebied een eenzijdig beeld zou kunnen tonen, is het onderzoeksgebied uitgebreid (zie figuur 1). De maatregelen zoals gesteld in het bestemmingsplan gelden echter alleen voor het **plangebied**.

Figuur 1: afbakening onderzoeksgebied(lichtbruin); het **plangebied** is donkerbruin weergegeven.

3 Gebiedsbeschrijving

3.1 Inleiding

Vanwege hun relevantie voor het archeologisch bodemarchief worden in het hiernavolgende een aantal landschappelijke kenmerken van het plangebied van het bestemmingsplan Itteren en Borgharen beschreven.

Het fysieke landschap geeft bruikbare indicaties over de bewoningsgeschiedenis, het archeologische potentieel (waar kunnen archeologische vindplaatsen verwacht worden) alsmede de mate van gaafheid en conservering van archeologische vindplaatsen. Daarom is in dit deelrapport Archeologie een karakterisering van de geologie, geomorfologie en de verschillende soorten bodems binnen het bestemmingsplan Itteren en Borgharen opgenomen. In de volgende paragrafen wordt verduidelijkt hoe de ondergrond en het fysieke landschap zich ontwikkeld hebben binnen het plangebied.

3.2 Geologie

Het plangebied van het bestemmingsplan Borgharen en Itteren ligt in het dal van de West-Maas. De West-Maas is circa 2 miljoen jaar geleden ontstaan en vormt tot op de dag van vandaag het Maasdal. De diepere ondergrond bestaat uit de Formatie van Maastricht, die samengesteld is uit fijnkorrelige, zachte kalksteen met in de bovenste delen harde kalksteenbanken, die als mariene afzettingen tijdens het Boven-Krijt in een ondiepe zee zijn gevormd (circa 99 tot 65 miljoen jaar geleden). In het daarop volgende geologische tijdvak, het Tertiair (circa 65 tot 2,5 miljoen jaar geleden), was het klimaat warm en vochtig, waardoor op grote schaal chemische verwerking van de kalksteen optrad. Mede door dit geologische proces en de laterale erosie van de Maas heeft zich toen een uitgestrekte schiervlakte ontwikkeld. Vervolgens gedurende het Kwartair (circa 2,5 miljoen jaar geleden tot heden) hebben de Maas en andere rivieren en beken in Zuid-Limburg zich ingesneden in deze schiervlakte.

3.3 Geomorfologie

Het huidige Maasdal bestaat uit verschillende rivierterrassen. Dat zijn restanten van riviervlakten waarin de rivier zich heeft ingesneden en op een lager niveau een vlakte is gaan vormen. De terrassen zijn gedurende het Kwartair ontstaan door tektonische opheffing in combinatie met fasen van insnijding van de rivier onder invloed van het klimaat.

In de koude perioden (ijstijden) was de Maas een brede, vlechtende, verwilderde rivier. De rivier bestond uit meerdere stroomdraden die gescheiden werden door zand- en grindbanken. De fluctuaties in de rivierafvoer waren groot, met nauwelijks afvoer in de winter en juist een hoge afvoer in het voorjaar na het smelten van sneeuw en ijs. Door de gemakkelijke verwerking van gesteente en de lage vegetatiedichtheid in het koude klimaat was er veel sediment beschikbaar voor transport door de rivier. Een deel hiervan werd vrijgemaakt door erosie van oudere afzettingen van de Maas. Het grote aanbod van sediment in de Maas zorgde ervoor dat de rivier voornamelijk sediment in de bedding afzette waardoor een brede riviervlakte ontstond.

Tijdens de warme perioden was de Maas een meanderende rivier met één hoofdstroom en soms met enkele nevengeulen, net zoals de huidige Maas. Een meanderende rivier snijdt zich in door de geringere aanvoer van sediment uit het achterland (minder verwerking en een hogere vegetatiedichtheid in het stroomgebied van de rivier). Hierdoor en door de laterale erosie van oevermateriaal ontstaat er een smalle riviervlakte die iets dieper ligt dan de oude riviervlakte uit de voorafgaande koude periode. Door een afwisseling van koude en warme perioden zijn op deze manier rivierterrassen ontstaan, nog versterkt door de tektonische opheffing van het gebied. De oudste rivierterrassen en dus de oudste afzettingen, liggen het hoogst, de laagterrassen zijn jonger en liggen dus lager, en de huidige riviervlakte ligt het laagst.

De bovenste vijf meter van het pakket afzettingen in het plangebied zijn voor de archeologie en voor het begrijpen van de vorming van het landschap het meest relevant. Deze afzettingen zijn gevormd vanaf het midden van de laatste ijstijd, het Weichselien, en vooral in het Laat-Weichselien en het Holoceen, de huidige warme tijd. Het Laat-Weichselien bestaat uit vier afwisselende relatief koude en relatief warme perioden. Het Late Dryas is samen met het kort durende Vroege Dryas een relatief koude periode, het Bølling en Allerød zijn beide twee relatief warme perioden. Het op het Late Dryas volgende Vroeg-Holoceen vormt de overgang van een koud naar een warmer klimaat. Het Holoceen wordt op basis van de ontwikkeling van de vegetatie nog verder onderverdeeld. Het Vroeg-Holoceen komt

overeen met het Preboreaal en Boreaal. Na het Boreaal volgen het Atlanticum, het Subboreaal en het huidige Subatlanticum.

Het bestemmingsplangebied maakt deel uit van het Geistingenterras, een van de vier laagterrassen van de Maas. De vorming van het Geistingenterras begon in het Midden-Weichselien en is in het Laat-Weichselien of Vroeg-Holoceen voltooid. Kenmerkend voor het Terras van Geistingen is het ontbreken van een lösspakket op de rivierafzettingen, zoals bij de oudere terrassen wel het geval is. Het Geistingenterras is opgebouwd uit grind met daaroverheen een circa 1 tot 3 meter dik dek van zanden en lemen. De top van het grindpakket varieert in hoogte, waardoor er grindniveaus te onderscheiden zijn. Het hoogstgelegen en oudste niveau dateert waarschijnlijk uit het Midden-Weichselien, maar is omgewerkt in het Late Dryas, tegelijkertijd met de vorming van de lagere grindniveaus van het Geistingenterras. Het laagst ligt het holocene grindniveau (inclusief de huidige bedding van de Maas) buiten het Geistingenterras. Op het grind ligt een pakket lemen, al dan niet met zand- en grindlagen. In de top van dit pakket ligt een overgang tussen (relatief) zware en al dan niet humeuze lemen en de toplaag van grofsiltige lemen.

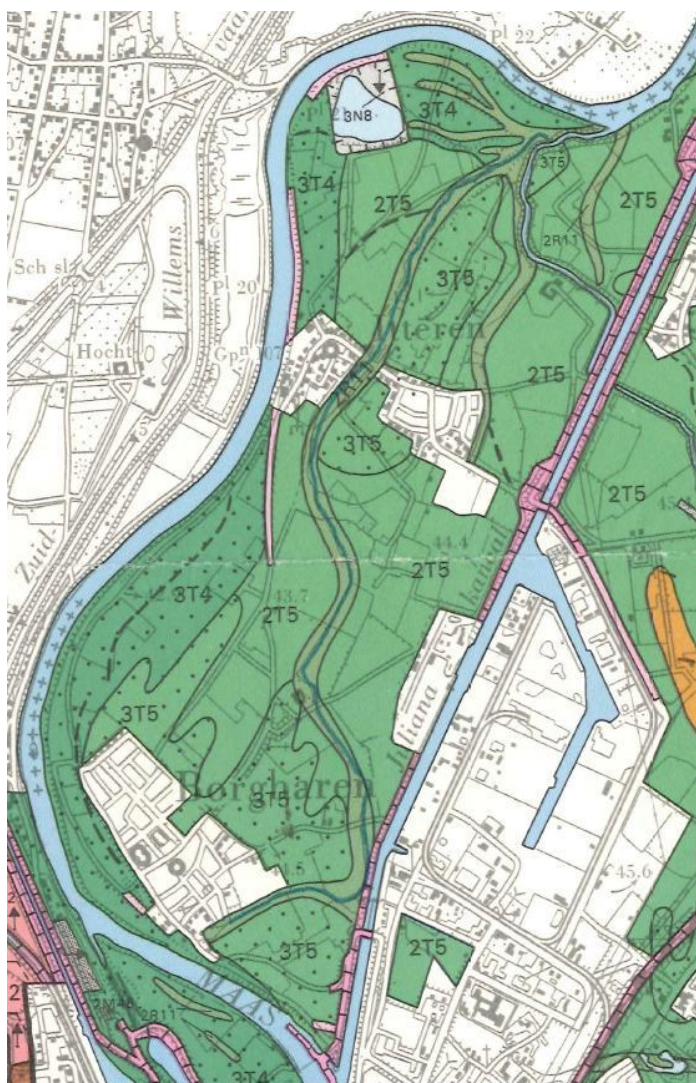
3.4 Landschapsontwikkeling

In het Late Dryas is sprake van een brede, vlechtende rivier. Binnen de bedding komen veel geulen en banken voor. Oudere grindafzettingen worden ten dele geërodeerd en omgewerkt. De grindruggen vormen eilanden. De bedding van de Maas is na de start van de klimaatverbetering in het Holoceen te ruim geworden. In het Preboreaal raken veel geulen inactief en slibben dicht (verlanden). De geulen die actief blijven gaan meanderen en zich insnijden. Eén van deze oude geulen ligt ter plekke van huidige Oude Kanjelbeek. Dit is vermoedelijk de noordelijke voortzetting van de zgn. Heugemer geul. De Heugemer geul was in het Vroeg-Holoceen nog een hoofdloop van de Maas en stroomde oostelijk van Wyck via de Landgoederenzone en de Beatrixhaven door het plangebied.

De vele verlaten geulen zorgen voor veel open water in het plangebied. Het areaal bos neemt toe en vooral in het Boreaal en Atlanticum kwam veel gemengd eiken-iepenbos voor. Dit werd versterkt door algehele verminderde sedimentatie in het Maasdal. In die tijd bestonden de sedimenten die werden afgezet vooral uit (relatief) zware lemen. In de top van deze lemen ontstond een humeuze laag, een zgn. vegetatiehorizont, die vooral in de lage, natte delen goed ontwikkeld was. Grondwaterstands dalingen door met name menselijke ingrepen in de Maas in de afgelopen eeuwen resulteerden in een sterkere beluchting waardoor zowel de zware lemlaag als de humeuze laag hierin aangetast werden.

In het Subboreaal en Subatlanticum nemen door ontbossing en landbouw de sedimentlast en afvoerpieken van de Maas en de Geul toe, resulterend in meer sedimentatie van grofsiltige lemen. Deze lemen vormen nu een pakket dat plaatselijk meer dan een meter dik is. Het patroon van de Maas was in deze periode meanderend. Vermoedelijk waren er wel meerdere actieve geulen (die om eilanden heen stroomden), maar was er slechts één hoofdgeul.

De Maas stroomde vroeger stroomafwaarts van Itteren naar het noorden. In de Middeleeuwen verlegde de Maas haar loop naar het stroomafwaartse deel van de Geul. In de huidige situatie is de Maas sterk versmald. De overstromingsvlakte is aan Nederlandse en Belgische zijde verkleind door de aanleg van dijken (onder meer voor de kanalen) en kades om dorpskernen heen.

Figuur 2: uitsnede van Geomorfoloogische kaart van Nederland (bron: Berg 1987).

Belangrijk voor het archeologisch onderzoek is de overgang tussen de toplaag van lichte lemen en de daaronder gelegen (relatief) zware en al dan niet humeuze lemen. De overgang markeert het landoppervlak in het Boreaal en Atlanticum, toen de minste sedimentatie plaatsvond. Na het Atlanticum nam de sedimentatie toe, maar omdat waarschijnlijk tot en met de IJzertijd de sedimentatiesnelheid gering was, zullen de eventueel aanwezige resten uit het Mesolithicum tot en met de IJzertijd zich in of net boven de begraven bodem bevinden. De sedimentatie van de lichte lemen zorgde voor reliëfvervlakking. Toch hebben de oude geulen en grindruggen ervoor gezorgd dat het reliëf in het plangebied nog aanzienlijk is.

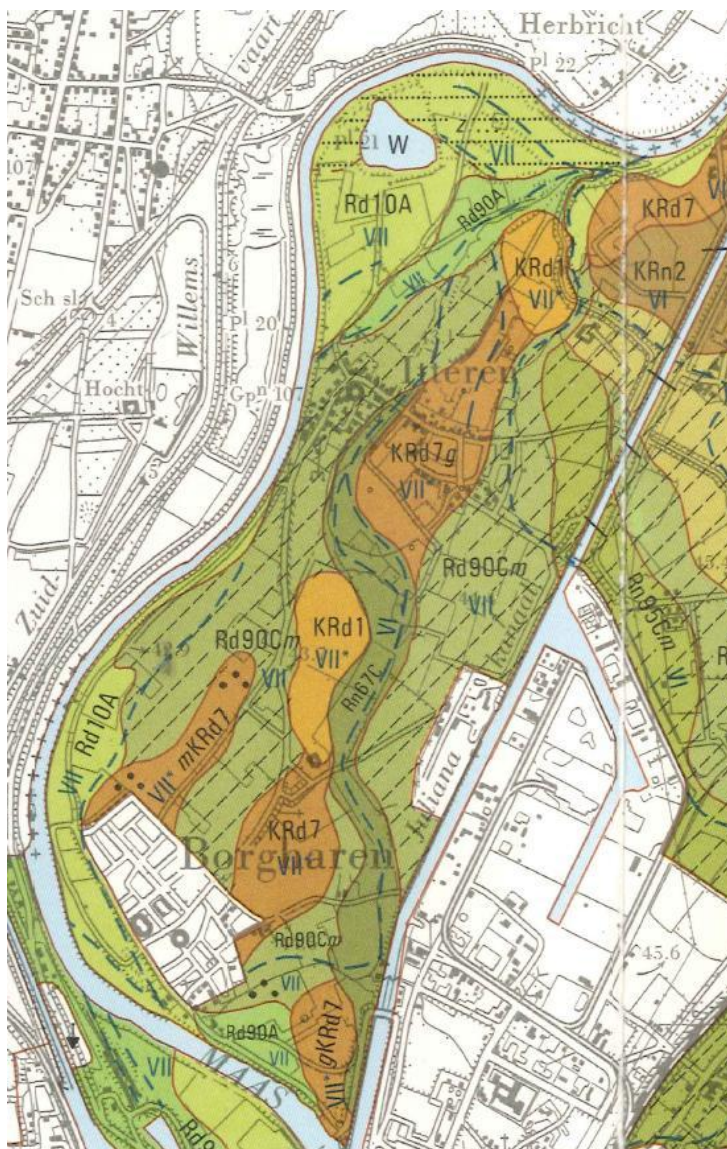
3.5 Bodemgesteldheid

De tweedeling van zware en lichte lemen is ook bepalend geweest voor de bodemgesteldheid in het plangebied. De bodemkaart geeft aan dat in het plangebied zowel oude als jonge rivierkleigronden voorkomen. De oude rivierklei (stugge, zware leem) is grotendeels afgezet in het Vroeg-Holoceen en zijn dus enkele duizenden jaren langer aan bodemvorming blootgesteld dan de jonge rivierklei (relatief slappe, lichte leem) die vooral is afgezet in het Laat-Holoceen.

In de oude rivierkleigronden hebben zich ooivaaggronden (code KRd1 en KRd7) ontwikkeld. Waar oude grindruggen aanwezig zijn zoals langs de Pasestraat, zitten veel stenen in de bovengrond.

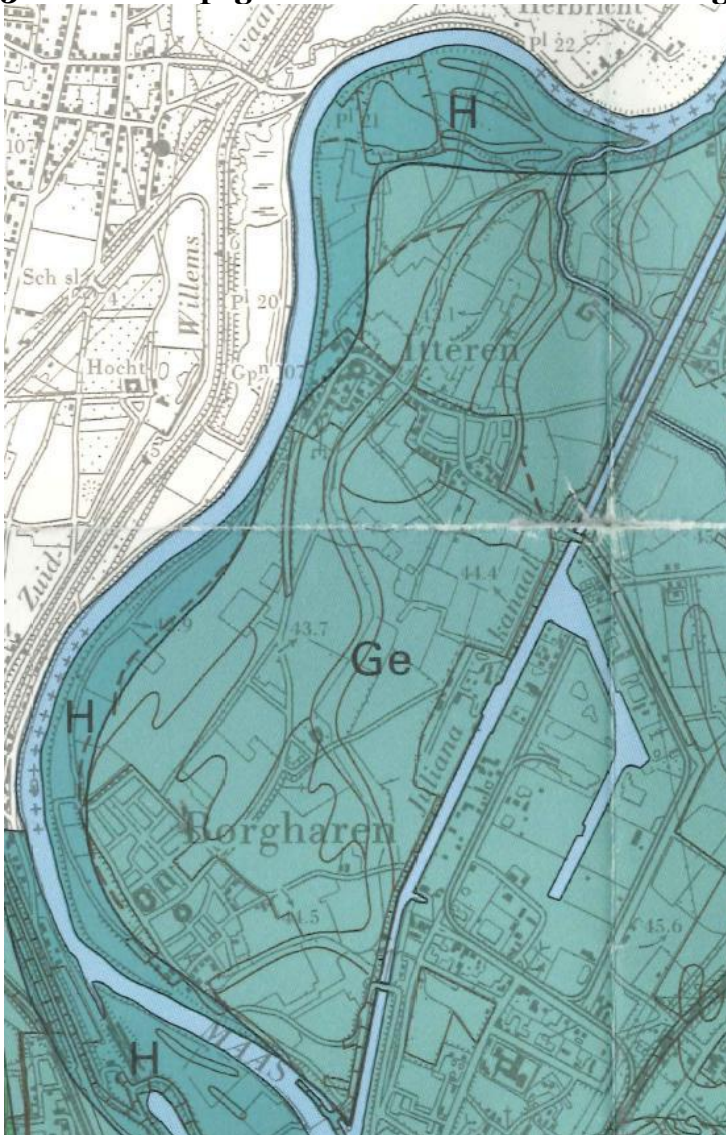
De zogenoemde 'jonge rivierkleigronden' bestaan uit relatief droge, kalkloze ooivaaggronden (code Rd90Cm). De toevoeging 'm' in de code geeft aan dat een dun pakket jonge rivierklei op de oude rivierklei ligt. Langs de Oude Kanjelbeek komen relatief natte, kalkloze poldervaaggronden (code Rn67C) voor.

De jongste Maasafzettingen bestaan uit kalkhoudende ooivaaggronden (Rd10A en Rd90A).

Figuur 3: uitsnede van de Bodemkaart van Nederland (bron: Damoiseaux et al. 1990).

3.6 Landschapsgenese in relatie tot de bewoningsgeschiedenis

Figuur 4: uitsnede van Geomorfologische kaart van Nederland met Maasterrassen (bron: Berg 1989). H = Holocene riviervlakte; Ge = Terras van Geistingen.

Laat-Paleolithicum in het Midden- en Laat-Weichselien

Over de landschappelijke situatie in het Midden-Weichselien in het plangebied is weinig bekend. In het Late Dryas zijn veel van de sedimenten uit het Midden-Weichselien opgeruimd. Het plangebied maakte in het Midden-Weichselien deel uit van de bedding van een brede, vlechtende Maas. Het landschap heeft gedurende het grootste deel van het Midden-Weichselien bestaan uit een poolwoestijn of toendra. In het Midden-Weichselien kunnen menselijke activiteiten plaatsgevonden hebben in het plangebied, omdat het landschap er wel voor geschikt was. Er waren hoge delen (grindruggen) waarop tijdelijke

bewoning mogelijk was. De riviervlakte was waarschijnlijk een geschikt gebied voor jacht. Voor menselijke activiteiten zijn echter in het plangebied tot nu toe geen aanwijzingen gevonden. Eventuele archeologische resten uit deze periode zullen grotendeels verloren zijn gegaan bij omwerkingen in het Late Dryas.

In het Laat-Weichselien was de rivierdynamiek hoog. De Maas moet in het Bølling en Allerød meanderend zijn geweest, maar daar zijn geen aanwijzingen voor gevonden in het plangebied. Ook de situatie in het Vroege Dryas is onduidelijk. Net als voor de afzettingen in het plangebied uit het Midden-Weichselien geldt, zullen ook de afzettingen uit het Bølling, Vroege Dryas en Allerød (grotendeels) zijn opgeruimd in het Late Dryas. De Maas was breed en vlechtend in het Late Dryas, zette grind af en werkte oudere afzettingen om. Het open landschap in het Late Dryas leende zich wel goed voor de jacht.

Mesolithicum in het Vroeg-Holoceen (Preboreaal en Boreaal)

Het Mesolithicum start gelijk met de klimaatsverbetering van het Preboreaal. Het landschap raakt bebost met berken en dennen en de rivierdynamiek neemt in de loop van het Preboreaal sterk af. De inactief geworden geulen uit het Late Dryas zorgden voor veel open water. Waarschijnlijk heeft de Maas aan het eind van het Vroeg-Holoceen nog maar één hoofdgeul, in plaats van meerdere. In het plangebied lijken vanaf toen geen permanent watervoerende geulen meer voor te komen. De Heugemer geul (Oude Kanjelbeek) is nu een verlandende restgeul.

In het Vroeg-Holoceen waren menselijke activiteiten mogelijk waarvan resten bewaard kunnen zijn. Van (tijdelijke) bewoning was mogelijk sprake op de hogere delen en jacht op grote grazers was mogelijk in de lagere delen. Daarnaast was er visvangst en jacht op waterwild mogelijk in de verlaten geulen en bij actieve Maasgeulen. Eventueel aanwezige archeologische resten zouden in of (direct) onder de begraven bodem uit het Boreaal en Atlanticum moeten liggen.

Mesolithicum tot Late Bronstijd in het Midden-Holoceen (Atlanticum en Subboreaal)

De oude lopen van de Maas in het plangebied slibden in deze periode langzaam dicht. De opvulling werd afgeremd door de algehele verminderde sedimentatie in het Maasdal. De geringe sedimentatie in het Boreaal en Atlanticum ten tijde van het Mesolithicum en Vroeg-Neolithicum zorgde voor de vorming van een in het plangebied goed te volgen bodem. Tijdens de bodemvorming kwamen in het plangebied hardhoutoibossen voor. Dit waren gemengde eiken-iepenbossen op de stabiele en hoge delen langs de rivier en de oude geulen. De ondergroei van de hardhoutoibossen bestond vooral uit varens. In de relatief

laaggelegen delen komen zachthoutoobossen (broekbossen) met veel elzen voor. Daarnaast kwamen er waterplanten en vochtminnende planten voor in of langs de verlandende restgeulen. Waarschijnlijk was de situatie in het Subboreaal vergelijkbaar met die in het Atlanticum.

De hoge delen van het plangebied waren geschikt voor (tijdelijke en permanente) bewoning in het Mesolithicum tot de Late Bronstijd. Vlak ten noorden van Borgharen is onlangs een (tijdelijke) nederzetting uit het Laat-Mesolithicum aangetroffen langs een oude geul. Jacht op bos- en waterwild en visvangst was in die periode mogelijk. Vroeg-Neolithische sporen en vondsten zijn bekend van een vindplaats van de Lineair-Bandkeramische cultuur bij Itteren-Sterkenberg. De bossen konden in het Neolithicum tot late Bronstijd gebruikt zijn om hout uit te betrekken. Ondanks het feit dat er tot nu toe weinig sporen zijn aangetroffen, zouden in het plangebied nog meer resten uit deze perioden aanwezig kunnen zijn.

Late Bronstijd tot en met Nieuwe tijd in het Laat-Holoceen (Subatlanticum)

De periode van de Late Bronstijd tot en met de IJzertijd is onderdeel van het huidige Subatlanticum. Het oude oppervlak met de oude bodem werd steeds meer bedekt met nieuwe sedimenten. De sedimentatiesnelheid was nog beperkt. Vanaf de Late IJzertijd nemen de sedimentlast en de afvoerpieken van de Maas en daarmee de sedimentatiesnelheid toe door akkerbouw en ontbossing. Van de Late IJzertijd of vroeg-Romeinse tijd is duidelijk geworden dat in het plangebied graanakkers, vochtige hooilanden, loofbossen en broekbossen voorkwamen. De laagte waarin nu de Oude Kanjelbeek ligt is dan al grotendeels opgevuld. De grindruggen en andere hooggelegen delen van het Geistingenterras waren gunstig voor bewoning. Behalve in de laagste delen waar broekbossen voorkwamen, was er ook landbouw mogelijk. In het plangebied zijn op vrijwel alle hooggelegen delen menselijke activiteiten uit de Late-Bronstijd en IJzertijd aangetoond.

De sedimentatiesnelheid op de overstromingsvlakte nam in de periode van de Romeinse tijd en de Middeleeuwen verder toe. In deze periode waren er graanakkers (rogge, tarwe, haver en gerst), vochtige en schrale hooilanden en broekbossen. In de Hoge en Late Middeleeuwen spelen bossen geen belangrijke rol meer. In de Romeinse tijd en in de Middeleeuwen kon bewoning plaatshebben op de hoge delen in het plangebied. Na de Vroege Middeleeuwen is het plangebied vrijwel alleen agrarisch in gebruik geweest. Vanaf die tijd was er hoogstwaarschijnlijk geen bewoning op andere plaatsen dan waar nu ook nog bebouwing staat.

In de Maas vonden sinds de Middeleeuwen, maar vooral vanaf het midden van de 19e eeuw steeds meer ingrepen plaats om land aan te winnen en oevererosie te voorkomen. Vooral vanaf circa 1850 werd dit voortvarend aangepakt. Een grote landschappelijke ingreep was de aanleg van het Julianakanaal in de jaren '20 en '30 van de 20e eeuw, waarbij ook het wegenpatroon ingrijpende veranderingen onderging.

4 Maastrichts Planologisch Erfgoedregime

Het gemeentelijke beleid voor het culturele erfgoed is recentelijk vastgelegd in het Maastrichts Planologisch Erfgoedregime, waarin de kaders worden geboden voor het huidige en toekomstige archeologie- en monumentenbeleid van Maastricht. Het uitgangspunt voor het archeologiebeleid is de toepassing van kwantitatieve normen voor behoud 'in situ' en 'ex situ'.

Binnen het vigerende gemeentelijk beleid ten aanzien van archeologische waarden wordt een indeling in drie zones gehanteerd en gerelateerd hieraan verschillende kwantitatieve ondergrenzen voor behoud *in situ* (conform het Verdrag van Valletta (Malta) en de Wet op de Archeologische Monumentenzorg (Wamz)) en de verplichting voor verkennend, karterend, waarderend en/of preventief archeologisch onderzoek in de vorm van definitieve opgravingen. Specifiek zijn deze kwantitatieve ondergrenzen: (1) zone A – zogenaamde 'zero-tolerance-zone'; (2) zone B – geen archeologisch onderzoek bij ingrepen kleiner dan 250 m²; (3) zone C – geen onderzoek bij ingrepen kleiner dan 2.500 m². Onderzoek naar de Maastrichtse situatie wijst uit dat de toepassing van dergelijke kwantitatieve ondergrenzen voor archeologische verplichtingen ertoe leidt dat slechts 10% van het totaal aantal vergunningen onderzoeksplichtig is en dat dan toch 85% van het te verstoren oppervlak onderzocht wordt. Dit toont aan dat het vigerende gemeentelijke beleid ten aanzien van archeologische waarden weloverwogen tot stand is gekomen, waarbij rekening is gehouden met zowel het wetenschappelijk belang, de maatschappelijke acceptatie als bestuurlijke verantwoordelijkheden in het kader van de omgang met archeologische waarden. Op het bestemmingsplan Itteren en Borgharen zijn de regels van alle drie de zones van toepassing.

Zone A:

Binnen zone A is preventief archeologisch onderzoek verplicht, indien er graafwerkzaamheden plaatsvinden dieper dan 40 centimeter onder het huidige maaiveld. Binnen deze 'zero-tolerance-zone' zijn alle bodemingrepen onderzoekspllicht. De enig toegestane uitzondering betreft zones binnen het plangebied, waarvoor is vastgesteld dat de archeologisch waardevolle ondergrond volledig is verstoord bij het in werking treden van het onderhavige bestemmingsplan. Zone A is gelegen binnen een diameter van 50 meter rondom archeologische vindplaatsen, AMK-terreinen van 'zeer hoge archeologische waarde' en historische relicten.

Zone B:

Binnen zone B is preventief archeologisch onderzoek verplicht, indien er graafwerkzaamheden plaatsvinden dieper dan 40 centimeter onder het huidige maaiveld en de ingreep gelijk is aan of groter dan 250 m². Historische dorpskernen worden gerekend tot zone B, indien hier geen evidente archeologische vindplaatsen zijn gedocumenteerd op het moment van het in werking treden van het onderhavige bestemmingsplan.

Zone C:

Binnen zone C is preventief archeologisch onderzoek verplicht, indien er graafwerkzaamheden plaatsvinden dieper dan 40 centimeter onder het huidige maaiveld en de ingreep gelijk is aan of groter dan 2.500 m². Zone C betreft gebieden die buiten een straal van 50 meter rond archeologische vindplaatsen vallen, en buiten AMK-terreinen van 'zeer hoge archeologische waarde' alsmede historische dorpskernen en historische relicten.

Aan het einde van dit deelrapport Archeologie is een catalogus toegevoegd van alle bekende archeologische vindplaatsen binnen het plangebied zoals die bekend zijn bij de gemeente Maastricht (taakgroep Cultureel Erfgoed) en in de landelijke database Archis II bij het in werking treden van het onderhavige bestemmingsplan.

5 Archeologische waarden

5.1 AMK-terreinen (Archeologische Monumentenkaart)

De Archeologische Monumentenkaart (AMK) is een gedigitaliseerd bestand van alle bekende behoudenswaardige archeologische terreinen. De AMK is door het Rijk opgesteld, in samenwerking met de Provincie Limburg. AMK-terreinen zijn gewaardeerde archeologische vindplaatsen. De terreinen op de AMK zijn slechts gedeeltelijk wettelijk beschermd. De wettelijke bescherming is gebaseerd op de Wet op de Archeologische Monumentenzorg (Wamz) met bijbehorend vergunningstelsel. In het onderzoeksgebied van het bestemmingsplan Itteren en Borgharen bevindt zich één AMK-terrein met een wettelijke bescherming; een archeologisch rijksmonument. Het betreft het terrein bij de Pasestraat. De overige aanwezige AMK-terreinen hebben allen slechts een planologische bescherming, die in detail is uitgewerkt binnen het Maastrichts Planologisch Erfgoedregime. Binnen het bestemmingsplangebied betreffen dit de oude dorpskernen van Itteren en Borgharen en het gebied Sterkenberg bij Itteren.

Kasteel Haertelstein / Emmaus ('terrein van zeer hoge archeologische waarde'; AMK nummer 8510)

Gelegen bij Hartelstein en de Weg naar Hartelstein bevinden zich de restanten van het gelijknamige kasteel Haertelstein, dat vermoedelijk uit de 14de eeuw dateert. Dit kasteel, vroeger ook Hartard genoemd, was een grootleen van Valkenburg. De eerste vermelding stamt uit 1365, op welk moment het kasteel in handen van het geslacht (Schonau) Schoonvorst was. In de periode hierna raakte het kasteel opeenvolgend in het bezit van het geslacht Van Berghe-Trips (1415-1451), het geslacht Ghoir (1471-1598) en het geslacht De Billehé (tot 1681). Vanaf 1696 behoorde het kasteel enige tijd toe aan de familie van Volckershoven, waarna het vanaf 1750 geruime tijd in handen van de familie van Mewen was. Tot slot werd het kasteel eigendom van de familie Burgers te Beverwijk. Aanvankelijk onderdeel van Bunde, ressorteerde kasteel Haertelstein vanaf 1785 onder Itteren. Nabij de overblijfselen van het kasteelcomplex, op hetzelfde terrein, bevindt zich een omgrachte kasteelhoeve. De hoeve, bereikbaar via een dam aan de zuidoostelijke zijde, werd aan het begin van de 17de eeuw uit baksteen vervaardigd en bevatte hardstenen schietspleten. Van oorsprong waren er twee ronde hoektorens aanwezig, waarvan er één in

1926 is afgebroken en de ander een gewijzigde kap heeft. De overige gebouwen op het terrein dateren uit het begin van de 18de eeuw. Zo is op één van de sluitstenen het jaartal '1705' zichtbaar, tezamen met het wapen van de familie Van Volckershoven. Ook is een 17de eeuwse rondboogpoort, afkomstig van het gesloopte kasteel, aanwezig. Vermoedelijk is het kasteel in de 18de eeuw verdwenen. Dit is af te leiden uit het feit dat er in 1686 nog een slotkapel in het kastelencomplex was, maar dat het kasteel niet meer op de Tranchotkaart uit 1803-1820 afgebeeld is. De kasteelhoeve Haertelstein is nog wel op deze kaart aangegeven. Op dezelfde kaart kunnen we zien dat het plangebied sinds het begin van de 19de eeuw grotendeels uit fruitweiden en akkerland bestond.

Romeins Villacomplex en Merovingisch grafveld Pasestraat ('archeologisch rijksmonument'; AMK nummer 14884)

Het terrein aan de Pasestraat ligt ongeveer 250 meter ten noorden van de dorpsgrens van Borgharen, op circa 600 meter afstand van de Maas. In de volksmond wordt het terrein ook wel "Op de Stein" genoemd.

Tijdens het aanvullend archeologisch onderzoek zijn sporen uit verschillende periodes aan het licht gekomen. Hiervan kan slechts één paalspoor aan de IJzertijd of Vroeg-Romeinse periode worden toegeschreven, aanvullend op de enkele kuilen met IJzertijd scherven die in voorgaande jaren zijn aangetroffen.

Wat de Romeinse periode betreft zijn aanwijzingen gevonden voor enerzijds ambachtelijke activiteiten in het lage deel van het terrein en anderzijds de restanten van een 2de eeuws gebouw op het hoger gelegen terrein. Het gebouw maakte deel uit van een villacomplex en van het gebouw zelf zijn slechts nog de dieper gelegen delen van een hypocaustum, vermoedelijk onderdeel van een badgebouw, teruggevonden. Ook zijn aanwijzingen voor landelijke bewoning in de Romeinse tijd gevonden, getuige enkele concentraties bouwpuin. Aan het einde van de 6de eeuw verschijnen de eerste Merovingische graven op het hoge terrein. De negen begravingen die tijdens het Aanvullend Archeologisch Onderzoek (AAO) zijn aangetroffen, lagen op een rij en waren zuidwest-noordoost georiënteerd, met het hoofd naar het zuidwesten gericht. De graven waren rijk bedeed met bijgiften. Sporen voor Merovingische bewoning in het gebied lijken tot dusver te ontbreken. Daarnaast lijkt het terrein ook in de eeuwen daarna verlaten te zijn geweest.

Ook tijdens latere opgravingen door het RCE in 2009 zijn op hetzelfde terrein Merovingische graven aan het licht gekomen, alsmede een aantal paardenbegravingen uit dezelfde periode.

Het gehele terrein is zwaar aangetast door met name ploegwerkzaamheden, waardoor de Romeinse muurfunderingen nagenoeg zijn verdwenen en ook de hoger gelegen bijgiften van

de Merovingische graven (flinke) beschadiging hebben opgelopen. De restanten – en met name de skeletten – hebben tevens te leiden gehad onder andere erosieprocessen, zoals de verzuring van de bodem en het zakken van de grondwaterspiegel.

Sterkenberg ('terrein van hoge archeologische waarde'; AMK nummer 15045)

Het terrein Sterkenberg ligt ten zuiden van Itteren op een verhoging in het maasdal en bevat voornamelijk bewoningssporen uit het vroeg-neolithicum en de late Bronstijd/IJzertijd, met onder andere vindplaatsen van de Lineaire Bandkeramiek (LBK) en de Nederrijnse Grafheuvelcultuur (NGK). Vooral de LBK-vindplaats is uitzonderlijk, vanwege de algemene schaarsheid van dit soort sites en de goede conservering van de vindplaats. De schaarsheid wordt met name duidelijk als men de vindplaatsen van de Sterkenberg probeert in te passen in een bestaand verspreidingsbeeld, dat bestaat namelijk niet of nauwelijks voor de betreffende regio.

De archeologische resten van het in 2006 uitgevoerde onderzoek bestaan uit vuurstenen en stenen artefacten (waaronder schrabbers, een dissel en een maalsteenfragment), aardewerk, verbrande leem en crematieresten.

Ook is, zoals tijdens het onderzoek in 1995, opnieuw een cluster van bandkeramische sporen aangetroffen, hoewel in zeer matig geconserveerde toestand. Deze vroeg-neolitische vindplaats is niet eenduidig te interpreteren, maar vermoedelijk moeten we toch aan nederzettingen denken. Dit vanwege het groepje sporen en de aangetroffen voorwerpen van huishoudelijke aard. Daarnaast wijst ook de aard en diversiteit van de in 1995 gedane vondsten op een nederzettingstype.

Aan de Late Bronstijd is slechts een enkele kuil toe te schrijven. Echter, crematieresten met een urnfragment en twee begravingen met aardewerk uit de Late Bronstijd of Vroege IJzertijd doen vermoeden dat zich in die periode een grafveld op het terrein Sterkenberg bevond.

Wat betreft de begrenzing van de archeologische nederzettingssporen is tijdens een verkenning van het terrein gebleken dat de vroegneolithische bewoning van de Sterkenberg zich richting de akkers ten zuiden van de Maaskade uitbreidde. Bij de prospectie kwam een dissel met sporen van hematietpoeder tevoorschijn. Ook werden vondsten uit de Late-Bronstijd aangetroffen, zoals een paar weefgewichten en een grote hoeveelheid fijn- en ruwwandig aardewerk, waaronder een complete pot en een aantal potbodems.

Bijwinkel ('terrein van archeologische waarde'; AMK nummer 15457)

Het terrein Bijwinkel ligt ten zuidoosten van Itteren, aan het Julianakanaal. Op het terrein bevindt zich zowel een vuursteenvindplaats, als een Romeinse vindplaats. Deze laatste heeft

een vastgestelde omvang van 380m x 140m en is gezien de aard en de verspreiding van het Romeinse vondstmateriaal als een Romeinse villa te duiden. Het merendeel van de vondsten is op het zuidelijke deel van het perceel aangetroffen, ten westen van het te vergraven gebied. Op die plek is een duidelijke verdichting van Romeinse dakpanfragmenten en Romeins aardewerk gevonden. De vuursteenvindplaats, vermoedelijk in het Midden Neolithicum te dateren, bevindt zich ten noorden van de Romeinse vindplaats. De vondsten bestaan uit prehistorisch aardewerk en vuurstenen werktuigen, zoals klingen en afslagen van Rijckholt-vuursteen.

Oude dorpskernen van Itteren en Borgharen ('terrein van hoge archeologische waarde'; AMK nummers 16421 en 16530)

De AMK bestempelt historische dorpskernen en clusters oude bebouwing als gebieden van hoge archeologische waarde, omdat op de desbetreffende locaties de wortels van de huidige dorpen of steden kunnen liggen. De begrenzing van deze kernen is gebaseerd op 19de eeuwse en vroeg 20ste eeuwse kaarten. Binnen deze begrenzingen kunnen in de bodem resten van vroegmoderne, laatmiddeleeuwse en zelfs oudere bewoning worden aangetroffen, hoewel deze niet perse op dezelfde plek als de huidige oude dorpskern gelegen hoeven te zijn.

Itteren ligt ten noorden van Maastricht en Borgharen en is van eerstgenoemde gescheiden door het Julianakanaal, de Beatrixhaven en uitgestrekte landerijen. Ooit behoorde de nederzetting tot het bezit van de heren van Borgharen, maar in 1330 werd het dorp bij de eigendommen van de hertog van Brabant gevoegd en nog later kwam het in handen van Holland. Pas in 1410 kwam het kerkdorp door een verschuiving van de Maasbedding aan de rivier te liggen. Ten noorden van het dorp, bij de monding van de Geul, is de hoeve Hartelstein gelegen, tevens een AMK-terrein.

Borgharen ligt ten noorden van Maastricht en ten zuiden van het dorp Itteren. De nederzetting is, net als Itteren, van Maastricht gescheiden door het Julianakanaal. Borgharen is laag aan de rivier gelegen, waardoor het bij hoog water geïsoleerd raakt. In de 12de eeuw begon men met de bouw van het kasteel Borgharen. Kasteel Borgharen is een waterburcht, waarvan de grachten werden gevoed door de Kanjel, een gegraven waterloop naar een watermolen aan de Bovenstraat. Deze waterloop was van groot belang voor de ontwikkeling van Borgharen. In de loop van de tijd heeft zich rond het kasteel het dorp Borgharen gevormd.

De huizen en boerderijen van het dorp zijn lange tijd langs de Maas – aan de Bovenstraat, Middenstraat, Daalstraat, en ten zuiden van het kasteel rondom de kerk, aan de

Kasteelstraat, Kerkstraat, Spekstraat en Schoolstraat – geconcentreerd gebleven. De naoorlogse nieuwbouw heeft zich tot de noord- en de oostzijde van het dorp beperkt.

5.2 Historische relictten

Historische relictten zijn objecten en structuren van vóór 1830 en hun omgeving, zoals kastelen, historische landhuizen, molens, hoeves en kloosters, waarvan op basis van oude kaarten wordt verwacht dat de bodem waardevolle informatie kan herbergen over het nog aanwezige gebouwde monument en/of oudere voorgangers en andere archeologische resten. In deze paragraaf volgt een korte omschrijving van historische relictten, die op basis van de lijst van Rijksmonumenten en gemeentelijke monumenten zijn geselecteerd. Op de locatie van historische relictten gelden de regels zoals vastgesteld voor zone A in het onderhavige bestemmingsplan.

Rijksmonumenten:

Watermolen (Bovenstraat 12; rijksmonumentnr. 28046)

Aan de Bovenstraat 12 in Borgharen bevindt zich een voormalige graanmolen, afkomstig uit de 17de eeuw. De molen was gelegen aan de Nieuwe Kanjelbeek, tussen de dorpsweg en de Maas, en werd gevoed door rivier de Kanjel. De watermolen was vervaardigd uit mergelsteen en omvatte, behalve woonvertrekken, een onderbouw uit maaskeien en Naamse steen. Dit alles was gelegen onder een leien dak. Het water liep aan de achterzijde langs de molen, alwaar zich een houten waterrad met een diameter van 5,60 m en breedte van 0,72 m bevond. Het rad was voorzien van een kleine krop en het houten gangwerk was uitgevoerd als een onderaandrijving met een houten maalstoel, voorzien van twee koppelstenen.

De graanmolen van Borgharen behoorde tot 1951 tot de goederen van het kasteel van Borgharen. In 1951 verkocht Jeanne, barones de Longchamps, de molen aan Petrus Anselmus de Sintfiet, die tot dan toe de molen in pacht had. De molen, die inmiddels op de voorlopige monumentenlijst stond, werd in hetzelfde jaar, en later nogmaals in 1964, verbouwd aan de hand van rijkssubsidies. Het leidendak werd vervangen door een pannendak, waarna alleen de dakkapellen nog uit leisteen bestonden. De graanmolen was intussen al sinds 1945 niet meer in bedrijf, en met het molenrad verdween ook de beek, die werd omgelegd en overkluisd.

Figuur 5: foto van de watermolen te Borgharen.

Kasteelboerderij (Kasteelstraat 2; rijksmonumentnr. 28048)

De hoeve, gelegen aan Kasteelstraat 2, maakte van oudsher deel uit van het kasteel van Borgharen. De kasteelboerderij stamt uit de zeventiende eeuw en had tot in de negentiende eeuw een U-vormig grondplan. De zijvleugels reikten toen nog tot aan de slotgracht, hoewel het hoofdaccent op de middenvleugel gelegen was. Tot het einde van de negentiende eeuw kon men het kasteel enkel benaderen via de laan die door de poort van deze hoeve naar de brug over de slotgracht leidde. In 1895 werden de zijvleugels van de hoeve ingekort en werd de vervallen middenvleugel geheel afgebroken. Daarnaast werd de oriëntatie van het kasteel en de boerderij naar de Kasteelstraat verlegd. De hoeve kreeg toen een nieuw poortgebouw en aangrenzend aan de poort, vlak langs de Kasteelstraat, verrezen nieuwe paardenstallen en een grote voorraadschuur.

Kasteel Borgharen (Kasteelstraat 4; rijksmonumentnr. 28050)

Kasteel Borgharen, gelegen aan de huidige Kasteelstraat 4, is een waterburcht, waarvan de grachten gevoed worden door de Kanjelbeek.

De geschiedenis van het kasteel reikt terug tot in de 12de eeuw, zo wordt al in 1178 de naam “Hara” in de bronnen genoemd. In de 13de eeuw bestond het kasteel uit een Donjon, die echter herhaaldelijk werd verwoest en opnieuw opgebouwd. De burcht lag op een opgeworpen heuvel of motte, omringd door een muur. Momenteel is de vorm van de oorspronkelijke Donjon alleen nog terug te zien in de grote middenzaal van het kasteel. Bij de verbouwing in 1552, door Herman Scheiffart de Merode, werd het kasteel tot een renaissancepaleis omgebouwd. Aan de Maaszijde werd toen op de oorspronkelijke walmuur een halfronde gevel gebouwd en aan weerszijden van de ronde gevel werden kleine vierkante torens toegevoegd. De middelste toren van de oorspronkelijk burcht werd hierbij in het midden van dit ronde paleis behouden. Oorspronkelijk was de ronde renaissancevleugel gedecoreerd met vijf kleine krulgevels. Aan het voorplein liggen twee lagere zijvleugels, die in het midden van de 17de eeuw door de toenmalige eigenaar, de Maastrichtse stadscommandant Philibert d’Isendorn a Blois, zijn toegevoegd als paardenstal en stallingsruimte voor koetsen. Ook liet hij de hoge beschoeiingsmuur rond de gracht optrekken en ten oosten van het kasteel liet hij een hoeve bijbouwen. In 1680 werd het kasteel geveild, waarbij het in handen kwam van Jan-Willem van der Heijden a Blisia. Diens zoon Conrad liet in de grote middentoren een statige trap aanleggen met op het trapbordes een ingebouwd altaar, dat in een kastruimte kon worden weggeborgen. Aan het eind van de 18de eeuw vond een laatste grote verbouwingcampagne plaats. De leiding was hierbij in handen van Charles Servais de Rosen, die zijn wapen in het smeedijzeren hekwerk van de hoofdentree liet vereeuwigen. De centrale middentoren werd aanzienlijk verlaagd en verdween daarbij onder een schilddak. In deze fase werd tevens het interieur van het kasteel in classicistische stijl ingericht, naar ontwerpen van Matthias Soiron. Het poortgebouw aan de zuid-oostzijde van het terrein werd in 1895 aan het kasteel toegevoegd, vermoedelijk naar een ontwerp van P.J.H. Cuypers. In dezelfde periode werd ook de aangrenzende kasteelhoeve vernieuwd.

Figuur 6: foto van Kasteel Borgharen.

Kerk van de H. Cornelius te Borgharen (Kerkstraat 10; rijksmonumentnr. 28051)

Aan de Kerkstraat 10 staat de kerk van de heilige Cornelius. De kerk zelf staat niet op de monumentenlijst maar het terrein waarop de kerk gesitueerd is, moet desondanks beschermd worden vanwege de voorganger van de kerk. De oorsprong van de parochie waartoe deze behoorde is niet met zekerheid bekend, maar kan ofwel in de Frankische tijd ofwel in de 12de eeuw liggen. Een eerste vermelding stamt uit 1441 en is afkomstig uit het schatregister van de hertog van Brabant.

Bij de bouw van de huidige kerk in 1887 zijn resten uit de Romeinse tijd aangetroffen. Men neemt aan dat de huidige kerk een gotische voorganger uit de 15de eeuw had, en dat deze op zijn beurt werd voorgegaan door een Romaanse kerk.

Ook van belang voor het beschermen van de kerk zijn de twee ingemetselde grafstenen in de linker zijmuur van het huidige kerkgebouw, daterend uit 1535 en 1720.

De kerk werd rond 1963, onder pastoor Rothkrans, uitgebreid en gerestaureerd.

In 1905 werd de Broederschap van de Heilige Cornelius opgericht door Mgr. Boermans, bisschop van Roermond. De verering van de H. Cornelius gaat aanwijsbaar terug tot augustus 1773. In 1979 werd de naam van de patroon van de parochie gewijzigd van Martinus in Cornelius.

Figuur 7: foto van kerk van de H. Cornelius in Borgharen.

Hoeve Wiegershof (Wiegershof 1; rijksmonumentnr. 28052)

De huidige hoeve Wiegershof, locatie Wiegershof 1, is in de 17de eeuw gebouwd op een terrein dat oorspronkelijk geheel omgracht was. In deze periode was het goed "Wingartshof" in het bezit van Philibert Isidorn a Blois, heer van Borgharen. De bouw geschiedde in opdracht van Charles de Roosen, naar een ontwerp van Matthias Soiron. Enkele ontwerptekeningen van de hoeve zijn bewaard gebleven in een tekenalbum in het Rijksarchief voor Limburg te Maastricht. Men vermoedt dat op de locatie van de Wiegershof oorspronkelijk de residentie van Herman Scheiffert de Merode gelegen was. Laatstgenoemde liet deze buitenresidentie in 1515 aan zijn bezittingen van het kasteel Borgharen toevoegen.

De gebouwen van de Wiegershof liggen symmetrisch om een binnenhof gegroepeerd, welke bereikbaar is langs een poortpaviljoen dat aan de veldzijde met een hardstenen

segmentboog is omlijst. De sluitsteen in deze poort is gedecoreerd met de wapens van de families De Roosen en Van Buel, alsmede het jaartal 1793. Aan weerszijden van het poortpaviljoen liggen lage verbindingsvleugels die naar de beide zijvleugels leiden: aan de linkerzijde is het woonhuis ondergebracht en de rechterzijde bergt de schuur. Het woonhuis telt twee verdiepingen en een zolderverdieping. Verder heeft het woonhuis toegangsdeuren in de voor- en achtergevel en ovale lichtopeningen van mergel, terwijl aan de achterzijde ook enkele kloostervensters met hardstenen omlijstingen zijn aangebracht.

Figuur 8: foto van hoeve Wiegershof.

Kerk van de H. Martinus te Itteren (Brigidastraat 66; rijksmonumentnr. 28079)

De Sint Martinuskerk van Itteren bevindt zich aan de huidige Brigidastraat 66. Ontworpen door architect Matthias Soiron, werd de huidige kerk in 1784 gebouwd in opdracht van bouwpastoor Johannes Loijens. Dit gebeurde met geld van het kapittel van de Onze Lieve Vrouwekerk te Maastricht. De kerk is gebouwd op de locatie van een ouder kerkgebouw, dat al in 16de eeuwse kerkregisters wordt vermeld. De Sint Martinuskerk is van oorsprong een eenvoudig zaalkerkje met een vlak gedekt houten plafond, maar in 1893 werd het plafond vervangen door gewelven in “Romaansche Stijl”. In 1892 werd besloten om de kerk met een extra travee te verlengen en aan de westzijde van de kerk een toren te bouwen. Deze toren werd ontworpen door architect H. Lemmens uit Kerkrade. In 1926 werd, naar een ontwerp van architect Jos Bemelmans, het priesterkoor vergroot en vervolgens het transept aan de

kerk toegevoegd. De kerk heeft enkele heiligenbeelden in bewaring , waaronder een beroemd beeld van de Heilige Anna te Drieën dat wordt toegeschreven aan de “beeldensnijder” Jan van Steffenswert.

Het bestaan van de parochie waarbinnen de kerk verkeert, is aantoonbaar vanaf 1441, hoewel de patroonheilige St. Martinus een langer bestaan doet vermoeden. De parochie behoorde tot 1561 tot het bisdom Luik, waarna het tot 1801 onderdeel van het oude bisdom Roerdom en vervolgens weer Luik was. Na een zelfstandige periode vanaf 1808, is de parochie hedendaags onder het huidige bisdom Roermond en het dekenaat Maastricht te scharen.

Figuur 9: foto van kerk van de H. Martinus te Itteren.

Hoeve van kasteel Hartelstein (rijksmonumentnr. 28080)

Op Hartelstein 204 treffen we de gelijknamige hoeve van een inmiddels afgebroken kasteel uit de 14de eeuw aan: Hartelstein.

Oorspronkelijk Hartard geheten en bovendien leengoed van de heren van Valkenburg, wisselde het kasteel vanaf 1365 regelmatig van eigenaar. De hoeve, bereikbaar via een dam aan de zuidoostelijke zijde, bestaat uit verschillende gebouwen die rond een rechthoekige

binnenhof zijn gelegen. Het complex werd aan het begin van de 17de eeuw uit baksteen vervaardigd en bevatte hardstenen schietspleten. Van oorsprong waren er twee ronde hoektorens aanwezig, waarvan er één in 1926 is afgebroken en de ander een gewijzigde kap heeft. In twee van de vleugels bevinden zich schuren die deels uit de 17de eeuw en deels uit de 18de eeuw dateren. De zuidoostelijke vleugel is ingrijpend vernieuwd. Bij de noordoostelijke vleugel zien we aan de veldzijde twee grote poorten met hardstenen omlijstingen met blokdecoratie

De overige gebouwen op het terrein dateren uit het begin van de 18de eeuw. Zo is op één van de sluitstenen het jaartal '1705' zichtbaar, tezamen met het wapen van de familie Van Volckershoven. Ook is een 17de eeuwse rondboogpoort, afkomstig van het gesloopte kasteel, aanwezig.

Figuur 10: foto van hoeve kasteel Hartelstein in 1932.

Hoeve Pasestraat 34 (rijksmonumentnr. 28083)

Op de Pasestraat 34 treffen we een bakstenen hoeve, rondom een gesloten binnenplaats. Het gebouw heeft een puntgevel met speklagen. Dit soort speklagen is ook terug te vinden in de bakstenen muur aan de achterzijde van het pand. De ramen hebben natuurstenen omlijstingen.

Mariakapelletje (kruispunt Pasestraat – Dellenweg; rijksmonumentnr. 28084)

Het Mariakapelletje, gelegen op een kruispunt van de Pasestraat met de Dellenweg in Itteren, is vóór 1846 gebouwd onder pastoor Demal. Dit getuige een schildering in de kapel met de woorden *A. Herfs pinxit 1846* (A. Herfs heeft het geschilderd in 1846). Het kapelletje heeft zijn naam te danken aan een Mariabeeldje dat destijds in de nis van een oude lindeboom stond. Het beeldje zou uit 1566 stammen en oorspronkelijk eigendom van de abdij in Hocht zijn geweest. Daarnaast zou het een genezende werking hebben gehad, zo blijkt uit het verhaal over de koster van Itteren, Dionysius Gulikers, die genas van een zenuwziekte door het beeldje in zijn armen te nemen. Dionysius schonk het beeldje aan de kapel en bad er elke avond de rozenkrans. Het altaar van de Mariakapel stamde oorspronkelijk uit de kerk van Itteren.

In 1860 werd de kapel aan Francisca Smeets, de zuster van voormalig burgemeester Smeets, geschonken. Na de annexatie van Itteren bij Maastricht in 1970, werd de gemeente Maastricht eigenaar van het kapelletje. Het mariabeeld is uiteindelijk naar de kerk van Itteren verplaatst.

In 1998 zijn zowel de kapel als het altaar gerestaureerd.

Figuur 11: foto van Mariakapelletje aan de Pasestraat.

Gemeentelijke monumenten:

Estacade in de Maas

In de Maas, ten noorden van het dorp Itteren en ongeveer 150m ten noorden van het Wilgenpad – een zijpad van de Weg op de Weerd – bevindt zich een estacade. De estacade, een paalversperring die de doorgang van schepen over de rivier moest belemmeren, dateert hoogstwaarschijnlijk uit de 17de eeuw, getuige het feit dat hij op een kaart uit 1632 is aangegeven. De paalversperring bestaat uit diverse (eiken)houten palen en is alleen bij laag water zichtbaar. Op een kaart uit 1868 die waarschijnlijk is uitgegeven door de provincie is op deze locatie een voetveer getekend. Bij zeer lage maaswaterstand is ter plekke nog een plateau van kinderköpkes te zien dat hoogstwaarschijnlijk als aanlegplaats voor dit veer heeft gediend. Aangezien zich meerdere estacades in de Maas bevinden, is deze estacade op zichzelf niet zeldzaam. Echter, het feit dat de paalversperring onderdeel uitmaakt van de vesting Maastricht, verleent het geheel een uniek karakter.

Dorpsboerderij Pasestraat 45

Aan de Pasestraat 45 bevindt zich een dorpsboerderij, gebouwd in de tweede helft van de 18de eeuw. Het pand is vervaardigd uit baksteen, met metselwerk in kruisverband en halfsteens verband. In een latere periode is er veel aan het pand verbouwd. Zo heeft men onder andere een verdieping op het oorspronkelijke gebouw geplaatst. De boerderij is een

vrijstaand pand, met twee verdiepingen, een zolder en een kelder. Het zadeldak is gedekt met rode OHV-pannen en bevat een moderne mastgoot en twee schoorstenen. In beide bouwlagen zijn twee rechthoekige vensters aanwezig en op de zolderverdieping bevinden zich twee kleine 4-lichts venstertjes.

De rechterzijgevel heeft in de eerste bouwlaag een deur met bovenlicht en twee vensters met glas-in-lood bovenlicht, terwijl de tweede bouwlaag drie vensters heeft. De linkerzijgevel heeft in de eerste bouwlaag twee vensters en in de tweede bouwlaag één venster. In de rechterzijgevel bevindt zich, in een nis boven de entree, een Mariabeeld.

In het verlengde van het woonhuis is een schuur met bijgebouwen gelegen en aan de linkerzijgevel bevindt zich nog een aanbouw.

De 18de eeuwse oorsprong van de boerderij blijkt onder andere uit de luikspanningen in de hardstenen vensteromlijstingen in de voorgevel en linkerzijgevel.

Figuur 12: foto van Pasestraat 45.

5.3 Archeologisch kader en vindplaatsen

In deze paragraaf wordt een korte beschrijving gegeven van vindplaatsen binnen het onderzoeksgebied van het bestemmingsplan Itteren en Borgharen zoals aangegeven op de archeologische waarden-, beheers- en sturingskaart.

Vindplaatsen worden vermeld met het Archis II waarnemingsnummer (landelijke database) en/of de WOK-code (dossiers bij de taakgroep Cultureel Erfgoed van de gemeente Maastricht).

Prehistorie

Binnen het onderzoeksgebied van het bestemmingsplan Itteren en Borgharen zijn veel sporen aan de prehistorische periode toe te schrijven. De oudste sporen dateren uit het Late Paleolithicum en beperken zich wat vindplaatsen betreft voornamelijk tot de booronderzoeken die in Grensmaasgebied zijn uitgevoerd [Archis II waarnemingsnummers 406466, 130317-130730, 130597-130606, 130551, 130553-130556, 130558, 130560]. De vondsten bestaan in alle gevallen uit niet verder gedefinieerde vuursteen. De enige uitzondering is de vindplaats op het terrein Bijwinkel [Archis II waarnemingsnummer 422830]. Hier zijn sporen van een vuursteenwerkplaats aangetroffen. Kijken we naar vondsten uit het Neolithicum, dan zien we dat deze zich over een groter gebied verspreiden. Vooral het terrein van Sterkenberg is goed vertegenwoordigd en dan voornamelijk met sporen uit het Vroege Neolithicum A. De meeste hiervan zijn aan de Lineaire Bandkeramiek (LBK) toe te schrijven en lijken op nederzettingssporen te wijzen, zoals kuilen, LBK-keramiek en oker [Archis II waarnemingsnummer 60280]. Daarnaast zijn op meerdere locaties in Sterkenberg LBK-aardewerkfragmenten, vuurstenen voorwerpen zoals spitsen, kernen, klingen en schrabbers [Archis II waarnemingsnummer 33568], een dwarsbijl en bandkeramische dissel [Archis II waarnemingsnummers 43854, 517190] teruggevonden. Latere neolithische vondsten die geen verband met de Lineaire Bandkeramiek houden, zijn twee halffabricaten van spitznackige Flint-Ovalbeile uit het Midden tot Late Neolithicum A [Archis II waarnemingsnummer 39266], aangetroffen in Borgharen-centrum. Alsook een langwerpige platte vuurstenen bijl bij Haertelstein/Emmaus [Archis II waarnemingsnummer 32689] en overige vuurstenen voorwerpen bij de vindplaatsen Pasestraat [Archis II waarnemingsnummer 40794], wederom Haertelstein [Archis II waarnemingsnummer 428731] en het Grensmaasgebied [Archis II waarnemingsnummer 232062].

In de Bronstijd lijkt duidelijk minder activiteit in het onderzoeksgebied te hebben plaatsgevonden. Zo zijn alleen bij vindplaats Maas enkele vondsten uit deze periode aangetroffen, in de vorm van een bronzen speerpunt en een koperen fibula. [Archis II waarnemingsnummers 35319, 35321]. En ook de IJzertijd beperkt zich tot slechts enkele aardewerkvondsten en kuilen uit de Nederrijnse grafheuvel-cultuur op de vindplaatsen Sterkenberg [Archis II waarnemingsnummers 33570, 33573] en Bijwinkel [Archis II waarnemingsnummer 47883]. De resultaten van de archeologische opgravingen (DAO) uit 2010 en 2011 zijn nog niet bekend.

Romeinse tijd

Binnen het onderzoeksgebied Itteren en Borgharen is een aanzienlijk aantal sporen uit de Romeinse tijd aan te wijzen, zeker in vergelijking met de minder goed vertegenwoordigde Brons- en IJzertijd. De (bewonings)activiteit binnen het gebied lijkt dus toe te nemen. Op de vindplaatsterreinen Borgharen centrum, Op de Bos en het Grensmaasgebied gaat het nog om enkele aardewerk- en muntvondsten [Archis II waarnemingsnummers 36164; 33578; 130551, 130553-130556, 130558, 130560], maar op het terrein Pasestraat/Op de Stein/Daalderveld en Bijwinkel is een groter aantal waarnemingen gedaan. Op de eerstgenoemde locatie zijn zelfs de badgebouwresten van een Romeins villacomplex aangetroffen, daterend van de 2de tot 4de eeuw na Chr. [Archis II waarnemingsnummer 40794]. Ook werden enkele andere Romeinse waarnemingen gedaan [Archis II waarnemingsnummers 44901, 232061]. Op het terrein Bijwinkel bestonden de Romeinse waarnemingen uit een aantal fragmenten aardewerk (waaronder naast Romeins aardewerk ook Gallo-Belgisch aardewerk), dakpannen en andere bouwfragmenten. Tevens is er een Romeinse denarius aangetroffen [Archis II waarnemingsnummers 47883, 37596, 51562, 422830]. Bij de aanleg van werkwegen in het kader van het project Grensmaas zijn bij archeologisch onderzoek ten noorden van Bijwinkel eveneens Romeinse resten aangetroffen.

Middeleeuwen

Ook in de Middeleeuwen blijft het gebied van het bestemmingsplan Itteren en Borgharen bewoond. Of er werkelijk sprake is van continuïteit tussen de Romeinse tijd en Middeleeuwen is moeilijk te zeggen, wel zijn in elk geval op de vindplaats Pasestraat/Op de Stein/Daalderveld ook vroegmiddeleeuwse sporen aangetroffen [Archis II waarnemingsnummers 40794, 406275, 232061]. Zo zijn bij de Pasestraat enkele vroegmiddeleeuwse paardengraven opgedoken, alsook een merovingisch grafveld met

skeletten, bronzen riembeslagen, bronzen schalen, kralen en andere voorwerpen. De bijbehorende nederzettingssporen ontbraken tot nog toe echter.

Waarnemingen uit de Late Middeleeuwen zijn met name beperkt tot Borgharen Centrum en Haertelstein/Emmaus, welke beide vindplaatsen een middeleeuws kasteel betreffen [Archis II waarnemingsnummers 36162, 36166]. Het kasteel van Borgharen en kasteel Hartelstein zijn in een voorgaande paragraaf al uitgebreid besproken en worden hier derhalve verder buiten beschouwing gelaten. Deze, en nog enkele andere niet-gedefinieerde middeleeuwse vondsten in het Grensmaasgebied [Archis II waarnemingsnummers 130551, 130553-130556, 130558, 130560] tonen echter aan dat Itteren en Borgharen gedurende de Middeleeuwen (intensief) bewoond werden.

Nieuwe Tijd

De bewoning van Itteren en Borgharen zet zich in de Nieuwe Tijd voort. Zo bestaat in het centrum van Borgharen nog steeds bewoningsactiviteit, getuige een aantal fundamenten van recente waterputten en een aantal beerputten [WOK-code 8042]. Ook het kasteel van Borgharen is in die periode nog steeds in gebruik, hetgeen onder meer blijkt uit enkele verbouwingen [Archis II waarnemingsnummer 36162]. Het kasteel van Haertelstein was een ander lot beschoren; dat lijkt in de 18de eeuw te zijn afgebroken, blijktens het feit dat het kasteel niet meer op de Tranchotkaart uit 1803-1820 is afgebeeld. Wel zijn op de vindplaats Haertelstein nederzettingsvondsten uit de Nieuwe Tijd gedaan [Archis II waarnemingsnummer 428731]. Op het terrein Bijwinkel is een bronzen munt uit 1751 gevonden [Archis II waarnemingsnummer 37596]. Daarnaast is er een stuk spoorrails gevonden [Archis II waarnemingsnummer 422830] van het werkspoorlijntje dat ten tijde van de aanleg van het Julianakanaal in dit gebied gelegen was. In het Grensmaasgebied zijn tijdens booronderzoeken meerdere waarnemingen uit de Nieuwe Tijd gedaan [Archis II waarnemingsnummers 130597-130606; 130317-130730; 406466].

Een van de opvallendste vondsten uit de Nieuwe Tijd in het onderzoeksgebied Itteren en Borgharen betreft het paardengraf uit Borgharen. Tijdens een opgraving in de lente en zomer van 2010 kwamen hier over een lengte van 40m uiteindelijk 69 paardenskeletten aan het licht, gelegen in een 2m brede greppel. Een c 14-monster gaf aan dat het massagraf van de 15de tot 17de eeuw te dateren is. Tijdens de late Middeleeuwen en de Nieuwe tijd is Maastricht diverse malen belegerd. Bij de belegeringen in 1407 en 1408 werd Maastricht aangevallen door opstandige Luikenaars. Ze wisten de stad niet in te nemen. In 1579 viel de hertog Parma de stad aan namens de Koning van Spanje om Maastricht terug te veroveren op de Staten-Generaal. Onder andere bij Borgharen werden schipbruggen aangelegd.

Maastricht werd ingenomen en drie dagen lang geplunderd. In 1632 viel stadhouder Frederik Hendrik de stad aan om haar terug te veroveren. Ook hij legde schipbruggen aan. Na 2 maanden capituleerde het Spaanse garnizoen, mede door een opstand van de burgerij. Vervolgens werd Maastricht opnieuw belegerd in 1673 door de Franse koning Lodewijk XIV. Maastricht capituleerde binnen twee weken. Dit werd vervolgd met een belegering in 1676 door stadhouder Willem III in poging om de stad terug te veroveren. Deze belegering mislukte echter door het naderen van een Frans ontzettingsleger. De Fransen belegerden Maastricht opnieuw in 1748 aan het einde van de Oostenrijkse Successieoorlog (het zuidelijk deel van de Lage Landen was in Oostenrijkse handen). Na een kort beleg capituleerde het Staats-Oostenrijkse garnizoen. De Fransen verlieten de stad weer in 1749. Het laatste 'reguliere' beleg was in 1794. Nadat de Franse republiek de stad al in 1793 tevergeefs hadden belegerd, deden ze dit opnieuw in 1794. Na hevige artilleriebombardementen capituleerde de stad. Maastricht zou in Franse handen blijven tot 1814.

6 Literatuur

Berendsen, H.J.A. 1997. *Landschappelijk Nederland*. Assen: Van Gorcum en Comp. B.V.

Berg, M.W. van den 1989. *Geomorfologische kaart van Nederland, schaal 1:50.000, Toelichting op kaartblad Genk-Sittard-Maastricht-Heerlen, 59-60-61-62*. Haarlem en Wageningen: Staring Centrum en Rijks Geologische Dienst.

Berg, M.W. van den 1989. *Geomorfologische kaart van Nederland, schaal 1:50.000. Maasterrassen en Hellingklassen. Genk-Sittard-Maastricht-Heerlen, 59-60-61-62*. Haarlem en Wageningen: Staring Centrum en Rijks Geologische Dienst.

Berg, M.W. van den, en J.A.M. ten Cate 1987. *Geomorfologische kaart van Nederland, schaal 1:50.000. Genk-Sittard-Maastricht-Heerlen, 59-60-61-62*. Haarlem en Wageningen: Staring Centrum en Rijks Geologische Dienst.

Boogard, J. van de, en S. Minis 2001. *Monumentengids Maastricht*. Leiden: Primavera Pers.

Brounen, F.T.S. en W. Hupperetz, 2000. Uitpakken 7: Vindplaatsen van de Lineaire Bandkeramiek en de Nederrijnse Grafheuvelcultuur in het Maasdal bij Itteren-Sterkenberg (I). In: Dijkman, W. (red.) *Archeologie in Limburg*, nr. 85.

Brounen, F.T.S. en E.A.G. Ball 2002. Uitpakken 7: Vindplaatsen van de Lineaire Bandkeramiek en de Nederrijnse Grafheuvel Cultuur in het Maasdal bij Itteren-Sterkenberg (slot). In: Dijkman, W. (red.) *Archeologie in Limburg*, nr. 91.

Brounen, F.T.S. en E. Rensink 2006. Itteren-Sterkenberg (gemeente Maastricht). Waardstellend onderzoek van een vindplaats uit het Vroeg-Neolithicum (Lineaire Bandkeramiek), de Late Bronstijd en de IJzertijd in het Maasdal. *Rapportage Archeologische Monumentenzorg 140*. Amersfoort.

Damoiseaux, J.H. P. Haberts en T.C. Teunissen van Manen 1990. *Bodemkaart van Nederland, schaal 1:50.000*. Wageningen: Stichting voor Bodemkartering (Stiboka).

Dijkman, W. 2003. The Merovingian cemetery of Borgharen (Maastricht) and an early Frank named BOBO. In: Taayke E., Looijenga, J.H., Harsema, O.H. en H.R. Reinders (eds.), *Essays on the Early Franks* (Groningen Archaeological studies 1.)

Geraeds, J.J.G. & M.A.K. Vroomans 2007 Archeologisch bureauonderzoek plangebied Emmaus te Itteren, gemeente Maastricht., in: Grontmij-rapport 538

Geraeds, J.J.G. 2009 Archeologisch onderzoek Geul verlegging plangebied Haertelstein te Itteren., in: Grontmij-rapport 806

Graaf, W.S. van de en J. de Kramer 2005. *Inventariserend Veldonderzoek Borgharen-Daalderveld waarderende fase. Archeologisch Onderzoek in de Maaswerken. De Maaswerken: IVO Borgharen-Daalderveld*. Nijmegen.

Graaf, W.S. van de en J. de Kramer 2005. *Inventariserend Veldonderzoek Itteren waarderende fase. Archeologisch Onderzoek in de Maaswerken. De Maaswerken: IVO Itteren-Voulwames en Itteren-Emmaus*. Nijmegen.

Hamers, V. en G. Soeters 2008. *Springlevend Verleden. Beleidsnota Cultureel Erfgoed Maastricht 2007-2012*. Maastricht: Gemeente Maastricht.

Hulst, R.A., mmv. W. Dijkman e.a. 2000. *Rapport AAO Pasestraat, Vindplaats 6 Borgharen, gemeente Maastricht*.

KNA 3.2: College voor de archeologische kwaliteit. *Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie, versie 3.2, mei 2010*.

Landesvermessungsamt Nordrhein Westfalen 1968. *Kartenaufnahme der Rheinlande durch Tranchot und Von Müfflung 1803-1820, kaart 83 Maastricht, schaal 1:25.000*. Bonn: Landesvermessungsamt Nordrhein Westfalen.

Lohof, E. 2000. Project Grensmaas, deelgebied Borgharen: Aanvullende Archeologische Inventarisatie (AAI fase 2). *RAAP-rapport 443*. Amsterdam: RAAP archeologisch adviesbureau.

Meurkens, L. en A.J. Tol (red.) 2011. Grafvelden en greppelstructuren uit de ijzertijd en Romeinse tijd bij Itteren (gemeente Maastricht): Opgraving Itteren-Emmaus vindplaatsen 1 & 2. *Archol Rapport 144*. Archol BV Leiden.

Peeters, J. (red.). *Beleidskaart Archeologie – Toelichting*. Maastricht, december 2008.

Polman, S.P. en E. Rensink, 2000. Project Grensmaas, deelgebied Itteren: Aanvullende Archeologische Inventarisatie (AAI fase 2). *RAAP-rapport 456*. Amsterdam: RAAP archeologisch adviesbureau.

Quadflieg, B.I. en C.A. Visser (red.) 2008. Wetenschappelijk kader voor het archeologische onderzoek in het A2-project, gemeenten Maastricht en Meerssen. *Vestigia-rapport V410*. Amersfoort: Vestigia bv.

Ramakers, E. 2005. *Historische atlas van Maastricht. 2000 jaar aan Maas en Jeker*. Maastricht: SUN/Regionaal Historisch Centrum Limburg.

Schute, I.A. 2010. Plangebied Grensmaas, deelgebied Bijwinkel (Borgharen-Itteren), Gemeente Maastricht; archeologisch vooronderzoek: een archeologische begeleiding van het explosievenonderzoek. *RAAP-notitie 3518*. Amsterdam: RAAP archeologisch adviesbureau.

Steur, G.G.L. en W. Heijink (red.) 1991 (4^e Uitgave). *Bodemkaart van Nederland, schaal 1:50.000. Algemene begrippen en indelingen*. Wageningen: Stichting voor Bodemkartering (Stiboka).

Ubachs, P.J.H. en I.M.H. Evers 2005. *Historische Encyclopedie Maastricht*. Zutphen: Uitgeversmaatschappij Walburg Pers.

Vleeshouwer, J.J. en J.H. Damoiseaux 1990. *Bodemkaart van Nederland, schaal 1:50.000. Toelichting bij kaartblad 61-62 West en Oost Maastricht-Heerlen*. Wageningen: Stichting voor Bodemkartering (Stiboka).

Wolters-Noordhoff Atlasproducties 1992 , in: *Grote Historische Provincie Atlas 1837-1844 Limburg*

Geraadpleegde websites:

<http://www.itteren.nl>

<http://www.kerkgebouwen-in-limburg.nl/>

<http://www.molendatabase.org>

<http://www.parchieborgharen.nl>

7 Lijst van afbeeldingen en foto's

Afbeeldingen en foto's:	Pagina:
<i>Figuur 1: afbakening onderzoeksgebied; het plangebied is donkerbruin weergegeven.</i>	
<i>Figuur 2: uitsnede van Geomorfologische kaart van Nederland (bron: Berg 1987).</i>	
<i>Figuur 3: uitsnede van de Bodemkaart van Nederland (bron: Damoiseaux et al. 1990).</i>	
<i>Figuur 4: uitsnede van Geomorfologische kaart van Nederland met Maasterrassen (bron: Berg 1989).</i>	
<i>Figuur 5: foto van de watermolen te Borgharen.</i>	
<i>Figuur 6: foto van Kasteel Borgharen.</i>	
<i>Figuur 7: foto van kerk van de H. Cornelius in Borgharen.</i>	
<i>Figuur 8: foto van hoeve Wiegershof.</i>	
<i>Figuur 9: foto van kerk van de H. Martinus te Itteren.</i>	
<i>Figuur 10: foto van hoeve kasteel Hartelstein in 1932.</i>	
<i>Figuur 11: foto van Mariakapelletje aan de Pasestraat.</i>	
<i>Figuur 12: foto van Pasestraat 45.</i>	

Bijlage 1

Catalogus van archeologische vindplaatsen

In de catalogus zijn zowel de archeologische vindplaatsen uit het Maastrichts Gemeentelijk Archief (taakgroep Cultureel Erfgoed; WOK-codes) als uit de landelijke database Archis II opgenomen (Archis II waarnemingsnummers). Voor het gebied binnen een straal van 50 meter van archeologische vindplaatsen gelden de regels zoals vastgesteld voor zone A.

Archeologische vindplaatsen in het Maastrichts Gemeentelijk Archief (taakgroep Cultureel Erfgoed; WOK-codes)

.....

WOK-code:	8042	
Dossiernr.:	Geen13	
Projectcode:	00.MAKH.B	
Archis II waarnemingsnr.:		
Toponiem:	Kerkstraat Kloostertuin	
Coördinaten:	176.210/320.795	
Jaar melding:	2000	
Verwerving:	waarneming bij sloop	
Complex:	Fundamenten van 4 recente waterputten. 3 waterputten van baksteen en 1 van beton. 2 Beerputten.	
Vondsten:	Geen vondsten.	
Begindatering:	Nieuwe tijd	Einddatering: Nieuwe tijd

.....

.....

Archeologische vindplaatsen in de landelijke database (Archis II waarnemingsnummers)

.....
Archis II waarnemingsnr.: 32689
Toponiem: Haertelstein
Coördinaten: 178.000/ 323.500
Jaar melding: Onbekend
Verwerving: Indirect: collectie
Complex: Onbekend
Vondsten: Vuursteen "Langwerpige, tamelijk platte, grijze .. bijl. L. 14 cm".
Beginndatering: Neolithicum vroeg B **Einddatering:** Neolithicum laat B

.....
Archis II waarnemingsnr.: 33568
Toponiem: Sterkenberg
Coördinaten: 177.220/ 322.750
Jaar melding: 1995
Verwerving: niet-archeologische graafwerkzaamheden
Complex: Nederzetting, onbepaald, Lineaire bandkeramiek
Vondsten: LBK aardewerkfragmenten, vuursteen (onder meer spits, kern, kling, schrabber)
Beginndatering: Neolithicum vroeg A **Einddatering:** Neolithicum vroeg A

.....
Archis II waarnemingsnr.: 33570
Toponiem: STERKENBERG
Coördinaten: 177.110/322.900
Jaar melding: 1995
Verwerving: niet-archeologische graafwerkzaamheden
Complex: Nederrijnse grafheuvelcultuur
Vondsten: aardewerk, kuil
Beginndatering: ijzertijd **Einddatering:** ijzertijd

.....
Archis II waarnemingsnr.: 33573
Toponiem: STERKENBERG
Coördinaten: 177360 / 322720

Jaar melding: 1995
Verwerving: Niet-archeologisch: graafwerk
Complex: Nederrijnse grafheuvel-cultuur
Vondsten: aardewerk, kuil
Begindatering: IJzertijd **Einddatering:** IJzertijd

Archis II waarnemingsnr.: 33578
Toponiem: OP DE BOS
Coördinaten: 177750 / 322940
Jaar melding: 1995
Verwerving: Niet-archeologisch: graafwerk
Complex: Nederzetting, onbepaald
Vondsten: aardewerk, munt (denarius)
Begindatering: Romeinse tijd **Einddatering:** Romeinse tijd

Archis II waarnemingsnr.: 35319
Toponiem: MAAS
Coördinaten: 176300 / 320400
Jaar melding: 1947
Verwerving: onbekend
Complex: Depot
Vondsten: Groen geoxydeerde bronzen speerpunt met twee gaatjes ter be-vestiging
Begindatering: Bronstijd midden **Einddatering:** Bronstijd laat

Archis II waarnemingsnr.: 35321
Toponiem: MAAS
Coördinaten: 176700 / 323000
Jaar melding: onbekend
Verwerving: Niet-archeologisch: baggerwerk
Complex: Depot
Vondsten: Fibula/mantelspeld (koper)
Begindatering: Bronstijd laat **Einddatering:** IJzertijd

Archis II waarnemingsnr.: 36162
Toponiem: Kasteel Borgharen
Coördinaten: 176100/ 320920
Jaar melding: onbekend

Verwerving: Indirect: literatuur
Complex: kasteel
Vondsten: beschrijving kasteel Borgharen
Beginndatering: Middeleeuwen laat A **Einddatering:** Nieuwe tijd B

.....

.....

Archis II waarnemingsnr.: 36164
Toponiem: Kerk van de H. Martinus
Coördinaten: 176250 / 320850
Jaar melding: 1881
Verwerving: onbekend
Complex: kerk
Vondsten: betreft Romeinse panfragmenten "met andere resten", als spolia gebruikt
Beginndatering: Romeinse tijd **Einddatering:** Romeinse tijd

.....

.....

Archis II waarnemingsnr.: 36166
Toponiem: HARTELSTEIN: EMMAUS
Coördinaten: 178000 / 323550
Jaar melding: 1970
Verwerving: Archeologisch: inspectie
Complex: Kasteel
Vondsten: rechthoekige grachtaanleg; breed.ca 12 m; omsluit terrein van 30 x 24 m
Beginndatering: Middeleeuwen laat B **Einddatering:** Middeleeuwen laat B

.....

.....

Archis II waarnemingsnr.: 37596
Toponiem: Itteren
Coördinaten: 177450 / 322100
Jaar melding: 1929
Verwerving: Niet-archeologisch: graafwerk
Complex: Nederzetting, onbepaald
Vondsten: Keramiek (dakpan, vaatwerk), bronzen munt ("Duit van Luik uit 1751")
Beginndatering: Romeinse tijd **Einddatering:** Nieuwe tijd B

.....

.....

Archis II waarnemingsnr.: 39266
Toponiem: VAN DER HEIJDENSTRAAT

Coördinaten: 175970/321370
Jaar melding: 1976
Verwerving: Niet-archeologisch: graafwerk
Complex: Depot
Vondsten: 2 halffabrikaten van spitznackige Flint-Ovalbeile.
Beginndatering: Neolithicum midden A **Eindndatering:** Neolithicum laat A

Archis II waarnemingsnr.: 40794
Toponiem: PASESTRAAT; OP DE STEIN
Coördinaten: 176259/ 321605
Jaar melding: 1999
Verwerving: Archeologisch: opgraving
Complex: Romeins villa(complex); dierengraf (vroeg ME);
nederzettingssporen (Neolithicum – Vroeg ME)
Vondsten: Resten van een badgebouw (2e - 4e eeuw);
Waterput/waterreservoir; Oven; vuursteen; bot; aardewerk
(handgevormd); nederzettingssporen
Beginndatering: Neolithicum **Eindndatering:** Vroeg ME

Archis II waarnemingsnr.: 43854
Toponiem: Sterkenberg
Coördinaten: 177100/ 322700
Jaar melding: 2001
Verwerving: Archeologisch: (veld)kartering
Complex: Nederzetting, onbepaald (Lineaire bandkeramiek)
Vondsten: Oker; vuursteen (brok, Klopsteen/retouchoir, afslagkern,
Dissel/dwarsbijl, Kling, Bijl)
Beginndatering: Neolithicum vroeg A **Eindndatering:** Neolithicum

Archis II waarnemingsnr.: 44901
Toponiem: PASESTRAAT
Coördinaten: 176300/ 321550
Jaar melding: 1999
Verwerving: magnetisch onderzoek
Complex: Onbekend
Vondsten: 2 concentraties hoge meetwaarden, hangt mogelijk samen
met Romeinse nederzettingssporen die in de buurt zijn
gevonden
Beginndatering: Onbekend **Eindndatering:** Onbekend

.....
Archis II waarnemingsnr.: 47883
Toponiem: Bijwinkel
Coördinaten: 177650/ 322255
Jaar melding: 1999
Verwerving: Archeologisch: proefputten/proefsleuven
Complex: Onbekend
Vondsten: Aardewerk, onbepaald (Ijzertijd en Romeinse tijd)
Beginndatering: IJzertijd **Eindndatering:** Romeinse tijd
.....

.....
Archis II waarnemingsnr.: 51562
Toponiem: Borgharen
Coördinaten: 177340/ 321800
Jaar melding: 2003
Verwerving: Niet-archeologisch: metaaldetector
Complex: Onbekend
Vondsten: Romeinse munt (denarius)
Beginndatering: Romeinse tijd vroeg **Eindndatering:** Romeinse tijd vroeg
.....

.....
Archis II waarnemingsnr.: 51719
Toponiem: Sterkenberg
Coördinaten: 177180/ 322685
Jaar melding: 2004
Verwerving: Archeologisch: (veld)kartering
Complex: Nederzetting, onbepaald
Vondsten: Stenen bandkeramische dissel/dwarsbijl
Beginndatering: Neolithicum vroeg A **Eindndatering:** Neolithicum vroeg A
.....

.....
Archis II waarnemingsnr.: 60280
Toponiem: Sterkenberg
Coördinaten: 177230/ 322760
Jaar melding: 2004
Verwerving: Archeologisch: proefputten/proefsleuven
Complex: Nederzetting, onbepaald; grafveld, crematies
Vondsten: Kuilen, keramiek (LBK en ijzertijd), 2 graven (brons-
laat/ijzertijd)
Beginndatering: Neolithicum vroeg A **Eindndatering:** IJzertijd
.....

.....
Archis II waarnemingsnr.: 130551; 130553-130556; 130558; 130560

Toponiem: Itteren-Borgharen
Coördinaten:
Jaar melding: 1998
Verwerving: Archeologisch: booronderzoek
Complex: Onbekend
Vondsten: Vuursteen, Beton (romeins), Aardewerk (handgemaakt; gedraaid)
Begindatering: Paleolithicum laat **Einddatering:** Middeleeuwen
Opmerking: Diverse booronderzoeken in het kader van het Grensmaasgebied (RAAP-briefrapport 1998-1011/MW)

Archis II waarnemingsnr.: 130597-130606
Toponiem: Itteren-Borgharen
Coördinaten:
Jaar melding: 1999
Verwerving: Archeologisch: booronderzoek
Complex: Onbekend
Vondsten: Vuursteen, Aardewerk (gedraaid, handgevormd), steen, bot, glas, brons
Begindatering: Paleolithicum laat **Einddatering:** Nieuwe tijd
Opmerking: Diverse booronderzoeken in het kader van het Grensmaasgebied (RAAP-rapport 443)

Archis II waarnemingsnr.: 130317-130730
Toponiem: Itteren
Coördinaten:
Jaar melding: 1999
Verwerving: Archeologisch: booronderzoek
Complex: Onbekend
Vondsten: Vuursteen, Aardewerk (gedraaid, handgevormd), steen, bot, glas, brons
Begindatering: Paleolithicum laat **Einddatering:** Nieuwe tijd
Opmerking: Diverse booronderzoeken in het kader van het Grensmaasgebied (RAAP-rapport 456)

Archis II waarnemingsnr.: 232061
Toponiem: DAALDERVELD
Coördinaten: 176200 / 321600
Jaar melding: 1995
Verwerving: Niet-archeologisch: metaaldetector
Complex: Onbekend
Vondsten: Brons sleutel (romeins) en vingerhoed (ME)
Begindatering: Romeinse tijd **Einddatering:** Middeleeuwen

.....
.....
Archis II waarnemingsnr.: 232062
Toponiem: Itteren
Coördinaten: 177000 / 322000
Jaar melding: 1995
Verwerving: Niet-archeologisch: kartering
Complex: Onbekend
Vondsten: Vuurstenen bijl (gepolijst)
Beginndatering: Neolithicum **Einddatering:** Neolithicum

.....
.....

Archis II waarnemingsnr.: 232063
Toponiem: DAALDERVELD
Coördinaten: 176200 / 321600
Jaar melding: 1995
Verwerving: Niet-archeologisch: metaaldetector
Complex: Onbekend
Vondsten: 2 zilveren denarius
Beginndatering: Romeinse tijd midden **Einddatering:** Romeinse tijd midden

.....
.....

Archis II waarnemingsnr.: 406275
Toponiem: DAALDERVELD
Coördinaten: 176420 / 321720
Jaar melding: 2002
Verwerving: Niet-archeologisch: metaaldetector
Complex: Onbekend
Vondsten: Bronzen riembeslag
Beginndatering: Middeleeuwen vroeg **Einddatering:** Middeleeuwen vroeg

.....
.....

Archis II waarnemingsnr.: 406413
Toponiem: BIJWINKEL
Coördinaten: 177500 / 322580
Jaar melding: 2003
Verwerving: Niet-archeologisch: metaaldetector
Complex: Onbekend
Vondsten: Zilveren denarius
Beginndatering: Romeinse tijd midden A **Einddatering:** Romeinse tijd midden A

.....
.....

Archis II waarnemingsnr.: 406466
Toponiem: Daalderveld
Coördinaten: 176384 / 322030
Jaar melding: 2003
Verwerving: Archeologisch: proefputten/proefsleuven
Complex: Onbekend
Vondsten: vuursteen, aardewerk (handgevormd, gedraaid, terra sigillata), steen, huttenleem, bronzen fibula, bronzen mes, koperen munt (Romeinse as), metaalslak, weefgewicht, bouwkeramiek, leisteen
Begindatering: Paleolithicum **Einddatering:** Nieuwe tijd
Opmerking: Betreft proefsleuvenonderzoek n.a.v. booronderzoeken van RAAP (Graaf, W.S. van de en J. de Kramer 2004)

Archis II waarnemingsnr.: 422830
Toponiem: Haertelstein
Coördinaten: 177640 / 322320
Jaar melding: 2009
Verwerving: Archeologisch: begeleiding
Complex: Romeins, villacomplex; vuursteenbewerking; infrastructuur, onbepaald
Vondsten: vuursteen (krabbers, afslagresten, verbrand vuursteen (Paleo-Rom tijd); Romeins keramiek (dakpan, wrijfschaal, glaswandig, handgevormd, Gallo-Belgisch, gedraaid); stuk spoorrails; 1 pijpenkop (NTC)
Begindatering: Paleolithicum **Einddatering:** Nieuwe tijd C

Archis II waarnemingsnr.: 428731
Toponiem: Haertelstein
Coördinaten: 177910 / 323568
Jaar melding: 2009
Verwerving: Archeologisch: opgraving
Complex: Nederzetting, onbepaald
Vondsten: paalgaten, kuilen, oven, kanaal, vuursteen, aardewerk (handgevormd, gedraaid), steen, bot, maalsteen
Begindatering: Neolithicum **Einddatering:** Nieuwe tijd C

Bijlage 2

Archeologische waardenkaart

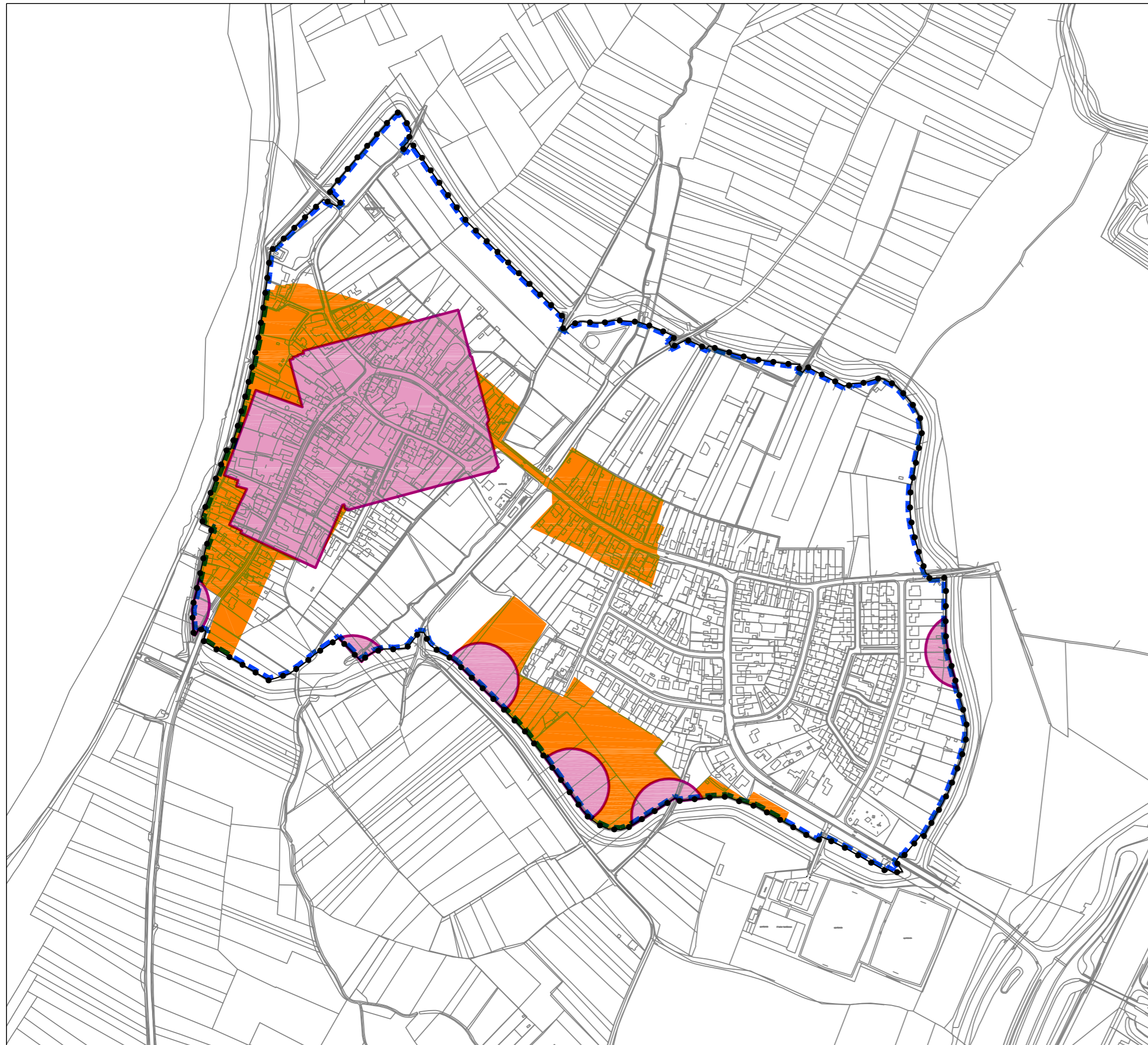
LEGENDA

- GRENS PLANGEBIED
- GEMEENTE C.Q. RIJKSGRENS
- TOPOGRAFIE
- HISTORISCHE RELICTEN (VAN VÓÓR 1830)
- AMK TERREINEN**
 - TERREIN VAN ZEER HOGE ARCHEOLOGISCHE WAARDE, BESCHERMD
 - TERREIN VAN ZEER HOGE ARCHEOLOGISCHE WAARDE
 - TERREIN VAN HOGE ARCHEOLOGISCHE WAARDE (INCL. OUDE KERNEN)
 - TERREIN VAN ARCHEOLOGISCHE WAARDE
- ARCHEOLOGISCHE WAARNEMINGEN (50MTR. ZONE)**
 - ARCHIS II WAARNEMINGSNUMMERS OF 4-CIJFERIGE WOK-CODE

*** aan de opgegeven maatvoering kunnen geen rechten worden ontleend ***

	Archeologische Waardenkaart		par.	datum
	Ijteren en Borgharen			feb. 2012
sector	team	schaal	IMRO-idn	
Ruimte	Ontwerp	1:10000		

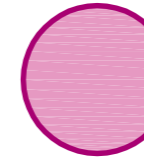

GRENS PLANGEBIED

WAARDE - MAASTRICHTS ERFGOED

SPECIFIEKE VORM VAN WAARDE - ARCHEOLOGISCHE ZONE A

ARCHEOLOGISCHE VINDPLAATSEN + 50MTR ZONE

AMK- TERREIN VAN HOGE ARCHEOLOGISCHE WAARDE

HISTORISCHE RELICTEN + 50MTR ZONE

SPECIFIEKE VORM VAN WAARDE - ARCHEOLOGISCHE ZONE B

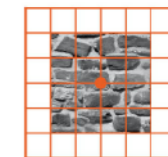

HISTORISCHE DORPSKERN

SPECIFIEKE VORM VAN WAARDE - ARCHEOLOGISCHE ZONE C

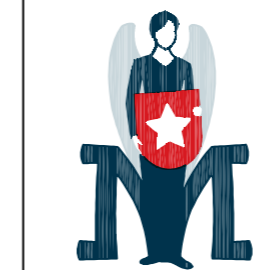

BUITENGEBIED

vandewall
planologisch advies

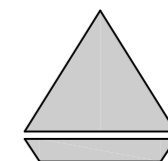
*** aan de opgegeven maatvoering kunnen geen rechten worden ontleend ***

Gemeente Maastricht

Archeologische
Beheer en sturingskaart

Itteren

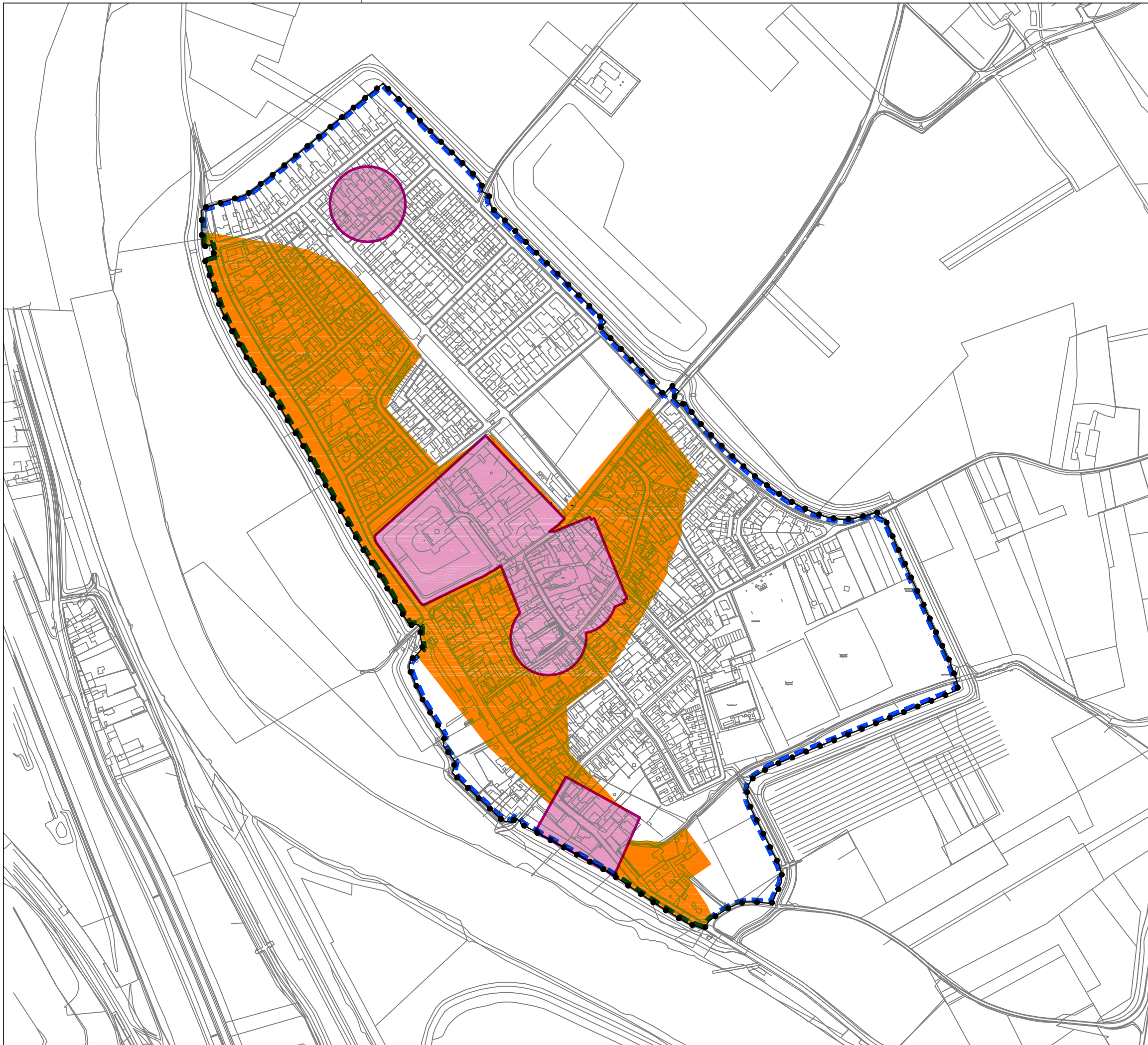
par.	datum
	juni 2012

sector
Ruimte

team
Ontwerp

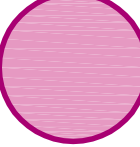

schaal
1:5000

IMRO-iden

 GRENS PLANGEBIED
 WAARDE - MAASTRICHTS ERFGOED

SPECIFIEKE VORM VAN WAARDE - ARCHEOLOGISCHE ZONE A

 ARCHEOLOGISCHE VINDPLAATSEN + 50MTR ZONE
 AMK- TERREIN VAN HOGE ARCHEOLOGISCHE WAARDE
 HISTORISCHE RELICTEN + 50MTR ZONE

SPECIFIEKE VORM VAN WAARDE - ARCHEOLOGISCHE ZONE B

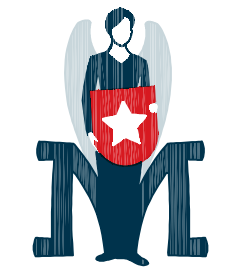
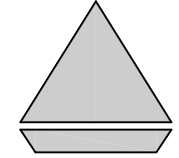
 HISTORISCHE DORPSKERN

SPECIFIEKE VORM VAN WAARDE - ARCHEOLOGISCHE ZONE C

 BUITENGEBIED

*** aan de opgegeven maatvoering kunnen geen rechten worden ontleend ***

 Gemeente Maastricht	Archeologische Beheer en sturingskaart		par.	datum
	Borgharen			feb. 2012
sector	team	schaal	IMRO-iden	
Ruimte	Ontwerp	1:5000		